Æппæт бæстæты пролетартæ, баиу ут!

РÆСТДЗИНАД

СЦКП-йы Цæгат Ирыстоны обкомы, Цæгат Ирыстоны АССР-йы Сæйраг Советы æмæ Министрты Советы органæн
Орган Северо-Осетинского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Северо-Осетинской АССР

Газет цæуын райдыдта 1923 азы 14 мартъийы

1990
АПРЕЛЬ—ХУЫМГÆНÆНЫ МÆЙ
28
САБАТ
№ 83 (17765)

Аргъ 3 кап.

АФТÆ ДОМЫ РÆСТÆГ

Ацы аз 30 мартъийы нæ республикæйы уыд нумæйаг политбон ахæм темæйыл: «Демократи арфдæр кæныны фæндагыл». Ныхас цыд СЦКП-йы ЦК-йы 1990 азы мартъийы Пленумы æмæ ССР Цæдисы адæмон депутатты æнæрадон æртыккæгæм Съезды æрмæджытыл. Пленум æрныхас кодта партийы Уставы проектыл, сфидар кодтæ Уынаффæ СЦКП-йы XXVIII съезд саразыны, партийы дзуапдæттæн-æвзарæн кампаин арвитыны афонты, съездмæ делегаттæ æвзарыны уаджы тыххæй. Рахаста уынаффæ Уæрæсейы партион конференцийы фæдыл.

Адæмон депутатты æнæрадон æртыккæгæм Съезд равзæрста нæ бæстæйы историйы фыццаг Президенты. Президенты бынат снысан кæныны тыххæй ССР Цæдисы Закъоны фыст æрцыд, зæгъгæ, бæстæйы цы арф политикон æмæ экономикон рацарæзтытæ цæуы, уыдон дарддæр парахат, конституцион цардарæзт, граждæнты бартæ, сæ рибарæдтæ æмæ æдасдзинадыл фидардæр. ССР Цæдисы паддзахадон хицаудзинады æмæ уынаффæйады уæлдæр органты æмзæрхайд хуыздæр кæныны тыххæй нысангонд цæуы ССР Цæдисы Президенты бынат.

ССР Цæдисы фыццаг Президент Съезды йæ раныхасы загъта ахæм хъуыды: «Мах базоным хъæуы интеграци кæныны, æз зæгъын, æмæ не 'мбæлттæй алкæй фæлтæрддзинад дæр æфтауын: кусæджы, колхозоны, инженеры, ахуыргонды, медикы, культурæйы архайæджы. Æмæ уæд мах базондзыстæм раст хатдзæгтæ кæнын, цæуыл хъуыды æмæ цы лыг кæнæм, уыдæттæй».

Бæстæйы экономикон æмæ политикон уавæрæй раст хатдзæгтæ кæнынмæ арæхстдзинад хъуамæ уа алы разамонæгмæ, алы фæллойадон коллективмæ дæр. Фæлæ раст хатдзæг скæнынæй хъуыддаг нæ рæзы. Уынаффæтæ, домæнтæ, курдиæттæ царды уадзыныл хъæуы кусын æмæ кусын.

Бирæ хорз уынаффæттæ хастой ныронг дæр партийы райкомтæ, адæмон депутатты райæххæсткомтæ, Орджоникидзейы горком, горсовет, фæлæ сæ æххæст кæныныл, хъæддыхæй нæ куыстой. Фаг сæ не 'мбарын кодтой адæмæн. Адæм хуызæнæн нæ зыдтой районты æмæ хъæуты Советты материалон авналæнтæ æмæ бартæ, хатгай-ну æрæвæрдтой ахæм домæнтæ, кæцытæн сæххæст кæнæн нæ уыд цыбыр æмгъуыдмæ, кæнæ та сыл хардз кæнын хъуыд тынг бирæ фæрæзтæ. Советтæм та ахæм фæрæзтæ нæ уыд.

Цæуыл дзурæг у ахæм уавæр? Уыл, æмæ адæм æмæ сæ Советтæ кæрæдзи не 'мбæрстой. Советты архайды нæ уыд æрсомбинад, депутаттæ сæ 'взарджытимæ нæ куыстой. Райсоветты депутаттæй бирæтæ цыппар-фонды азы дæргъы не 'мбæлдысты сæ 'взарджытимæ.

Фæстаг рæстæджы цæмæндæр бамынæг агитаторты куыст адæмы цæрæн бынæтты. Цы информацион центртæ арæзт æрцыд, уыдонæн сæ фылдæр сты æрмæст цæстфæлмæцитæ, уымæн æмæ æппынфæр нæ кусынц. Идеологи куыстмæ фаг æргом нал здахынц райдиан партион организацитæ. Афтæмæй ныртæккæйы хуызæн та, æвæццæгæн, никуы хъуыд дзыллон-æмбарыгæнæн куыст.

Хорз, æмæ нæ республикæйы мæй иу хатт арæзт æрцæуы нумæйаг политикон бон. Партион, советон æмæ хæдзæрадон разамонджытæ, хуыздæр лектортæ, пропагандистæ амбæлынц фæллойгæнджытимæ. Радзурынц сын бæстæйы, республикæйы царды цауты тыххæй, ратынц дзуапптæ сæ фарстатæн.

Нæ ныхас 30 мартъийы нумæйаг политбоны райдыдтам. СЦКП-йы обком бахъыгъта, уыцы бон фæллойгæнджытæ цы фарстатæ, курдиæттæ радтой æмæ цы фæндæттæ

КÆРÆДЗИЙЫ ÆМБАРЫН— РАЦАРÆЗТЫ ÆНЦОЙ

М. С. ГОРБАЧЕВЫ фембæлдтытæ Уралы фæллойадон коллективты

СВЕРДЛОВСК, 26 апрель. (СЦТА-йы сæрмагонд уацхæсджытæ). Цы бакæныс хъæуы, цæмæй цæрæм хуыздæр, цæмæй бындуронæй фендæрхуызон уа бæстæйы социалон-экономикон уавæр? Уыцы фарста ну æмæ дыууæ хатты не слæууыд Уралы фæллойадон коллективты ССР Цæдисы Президент, СЦКП-йы ЦК-йы Генералон секретарь М. С. Горбачевы фембæлдтыты рæстæг. Абон Михаил Сергейы фырт дыккаг бон ис Свердловскы.

Уыйразмæ изæр ын уыдис дæргъæтин фембæлд иугонды фæллойадон коллективы куснджытимæ, инженерон-техникон куснджытимæ, фæллойадон коллективы Советы уæнгтимæ, партион активимæ. Æргом, карз ныхасы архайын кæй фæндыд, уыдон се 'ппæт аудиторийы кæй нæ бацыдысты, уымæ гæсгæ фембæлд радиойæ лæвæрдтой заводы фæзмæ, уым æрæмбырд сты бирæ фондзыссæдзгай уралмашæгтæ.

Мæн тынг фæнды сабырæй, хъуыддаджы уавæры сымахимæ аныхас кæныи, загъта, фембæлд гом кæнгæйæ, М. С. Горбачев. Цы нæ тыхсын кæны? Уый, æмæ бæстæйæн уыйбæрц чи сарæзта, аразы æмæ араздзæн, уыцы домбай облæсты рæзты ныртæккæ цæуы стыр къуыдыкатæг. Канд куыстадон, экономикоитæ нæ, фæлæ социалонтæ дæр. Уавæр нæ тыхсын кæны.

Уралмашæгтимæ ныхасы ацы цалдæр сахаты равдыстой, хабæрттæ нæм раст кæй хæццæ кæныиц. Адæм зæгъыиц, мах цы зонæм, уыдæттæ раст кæй сты. Æппын ницы, фæлæ, æвæццæгæн, дзурæн ис уыл, æмæ Уралы куыстадон тыхты рæзты æрцыд бæлвырд хæлдтытæ. Иуæрдыгæй, арæзт æрцыд кадрты, наукон егъау хъару, йæ бон у дарддæр стыр хæстæ лыг кæныи, иннæрдыгæй — экологийы фарстатæ, социалон мæй аива, уый тыххæй цы кæндзыстæм, уыл. Æвæццæгæн æмæ адæмы фæразондзинад кæронмæ æрхæццæ. Уымæ гæсгæ, уыцы цæстæй кæсгæйæ, балц мæнæн у тынг ахсджиаг.

Мах сарæзтам ССР Цæдисы Президентон советы дыууæ æмбырды, ССР Цæдисы Федерацийы Советы æмæ Президентон советы иумæйаг æмбырдтæ. Мах ма ногæй раздæхдзыстæм, уымæ, стæй уый фæстæ, кæйдæр загъдау, ацæудзыстæм адæммæ, æппæтдæр бæстон абарыны тыххæй. Ахæм фæзынд кæныи хъæуы æппæтæн иумæ, кæд кæрæдзийы æмбарæм, уæд. Фæллойгæнджыты, бæстæйы раз цы фæндæттæ æрæвæринаг стæм, уыдон нысан сты цæхгæр фæзылдтытæ. Фæлæ уый бакæныи хъæуы афтæ, цæмæй уыцы фæндаг ацæуæм тæккæ къаддæр знантимæ.

Уый фæстæ раныхасгæнæг иугонд «Уралмаш»-ы генералон директор И. И. Строганов цыбырæй радзырдта куыстуаты æууæлты, коллективы размæ цы хæстæ æмæ лыгæнииаг фарстатæ лæууы, уыдоны тыххæй.

М. С. Горбачев: Цы у уæд дæр низ, стæй канд Уралмашы низ нæ, фæлæ Уралы экономикон районы низ заводты низ дæр?

И. И. Строганов: Мах æруагътам стыр рæдыд. Уæлæмхасæн кусæн бынæттæ аразгæйæ, кæцыдæр рæстæг ферох кодтам адæймаджы, социалон бындур. Комком. мæ уым зыны регионы низ. Æмæ дыккаг. Мах уæддæр не 'ппæт иумæ тынг нызаууат кодтам хъæууон хæдзарад. Афон у æххуыс кæныи нæ, 'фæлæ уыцы æгъдауæй не 'ппæты дæр принципиалон уагыл фендæрхуызон уæвын...

М. С. Горбачев: Æз бафиппайдтон, сымах куыстуаты фæллойы æнтысынæдзинад уæлдæр нывыл кæй у. Уый хæдивæг экономикон фарстаты А. С. Осинцев.

М. С. Горбачев ракуырдта директоры хæдивæгæй ахæм фарстайæн дзуапп раттын: уый хъуыдымæ гæсгæ, æхсæнад цæмæн стыхсы, реформæ фæтыхджындæр кæныныл, стæй базары экономикæйы мах хъуамæ æнæфæцудгæйæ егъау санчъехтæ акæнæм, ууыл куы рауайы ныхас, уæд? Цы стæрсын кодта адæмы, цæмæй фæуданст сты?

Мæнмæ гæсгæ, дзуапп радта экономист, зæрдæ ахсайдта, базары экономикæмæ рахызт æнæ кæмæй нæ рауайдзæн, уыцы зиантæм. Уымæн рауайæн нæй куыстады бæрц нæ фæкъаддæр кæнгæйæ. Уый фыццагæй. Æмæ, дыккагæй, махæн нæ хъуыддаг, æвæццæгæн, æнæ æгуыстдзинадæй нæ рауайдзæн.

М. С. Горбачев: Æмæ кæд ныхас ууыл цæуы æмæ уыцы фæндагыл цæуын хъæуы, — амы раныхæстæй æмæ куыстуаты уæвгæйæ бирæ фембæлдтыты æз куыд бамбæрстон, афтæмæй та иууылдæр æмбарынц, афтæ цæуын кæй хъæуы, — уæдæ уæд хъæуы æппæтыл дæр рагацау ахъуыды кæнын, абарын, æппæты тыххæй дæр ауынаффæ кæныи. Хъуыддаджы мидис хъуамæ аной кæнд центры нæ, йе 'мбарын сæ хæс канд хæдзарадон кадртæн нæу. Адæм, фæллойадон коллективтæ хъуамæ бамбарой, ныхас цæуыл цæуы, уый.

Мах æнахъуыдыйæ нæ фæнды базары хи фæцæвын, ахæм уаг махæн нæ бæззы. Фæзылд хъуамæ конд æрцæуа хорз ахъуыдыгонд политикæйы бындурыл. Мах хъуамæ уыцы хъуыддаг, уæлдайдæр та йæ райдайæн къæпхæныл, дарæм нæ къухты, нывыл æй кæнæм æргъты механизмы фæрцы. Нысангонд ма хъамæ уой социалон хъахъхъæныиады мадзæлттæ дæр. Æппынфæлойæн мызд фидынмæ, фæлæ уыцы уаг нырма нæма кусы.

«Уралмаш»-ы социалон-культурон цардыуаджы управленийы хицау **Ю. Ф. Чеботарев** дзырдта йæ службæйы вазыгджын фарстаты тыххæй.

М. С. Горбачев: Цас уæм ис цæрæнуæттæ æмæ сыл цас хардз кæнут сæ дарыныл?

Ю. Ф. Чеботарев: Завод дæтты авд милуан сомы тыцылхъуаг...

М. С. Горбачев: Æвæццæгæн æмæ бирæты бафæндид фатертæ сæхицæн райсын?

Ю. Ф. Чеботарев: Ахæм хъæппæрис ис, фæлæ бынæттон Советтæн афтæ дæттыны бар лæвæрд нæма ис.

М. С. Горбачев: Æмæ ныхас сымах, ведомствойы цæ рæнуæттыл куы цæуы.

Ю. Ф. Чеботарев: Уый афтæ у, фæлæ ам бирæ вазыгджын фарстатæ ис.

М. С. Горбачев: Омæ ныхас уууил куы цæуы, цæмæй лæвæрд цæуой лæвар. Мæнæ фатертæ ист æрцыдысты, адæм цæрынц нормæтæм гæсгæ. Рады чи лæууы, уыдоны кой нæ кæныи. Уыдоны уавæр, ай-гъай, кæныи хъæуы хуыздæр. Фæлæ сæ цæрæнуат нормативтæм гæсгæ кæмæн у, уыдонæн æй æмбæлы сæхицæн рæстыты, лæвар. Æмæ уадæмæ сæхæдæг зилой сæ фатертæм, сæхæдæг сын фидой. Мах, æмбæлттæ, афтæ куы фæзæгъыи, махмæ фатеры мызд чысыл у, зæгъгæ, уæд уый у кæнгæ мадзал. Куысты мызд фæкъаддæр кодтам æмæ уый хардзæй фæасламдæр цæрæнуат.

Кæй зæгъын æй хъæуы, ныхас хъуагæйиафджытыл, чысылæфтиагджын адæмы нæ цæуы. Уыдоныл аудын у ьылдзахады хæс. Фæлæ фыллдæр адæмæн афтæ бакæнæн ис. Уый хыгъд адæймаг куы 'мбара, уый йæхи

М. С. Горбачев: Фæнды дæ сагъæсы фарс рахæцын. Экономикон рацарæзты æууæлты къаддæр бæрцæй фылдæр æмæ хуыздæр аразын куы у ахсджиагдæр. Махæн нæ хурхыл бахæцыд æмхуызон уæрст. Мах кусæджы, колхозоны, ахуыргæнæджы, дохтыры, инженеры фæллойæн æмбæлгæ аргъ куы нæ кæнæм, фæлæ йæ дарддæр дæр «сеткæмæ», тарифмæ гæсгæ куы нысан кæнæм, уæд размæ нæ фенкъуысдзыстæм. Мæнæн радзырдтой ахæм цаутæ, æмæ, зæгъæм, хирургтæн сæ бон бæрнон операци скæныи æнæ тынг дæсны хотæй скæныи нæ ваййы. Фæлæ хирургмæ ницы бартæ ис, нымадмæ гæсгæ професоры мызд кæмæн æмбæлы, уыцы специалисттыл зæрдæ балхæныны тыххæй.

Æмæ цы рауад: ахæм хо ацæуы бригадæй, æмæ фехæлы вазыгджын операцийы æппæт уаг дæр. Ахæм уавæр ис æппæт рæтты дæр. Наукæйы дæр мызд у къæпхæнтæм гæсгæ — хистæр, кæстæр наукон кусджытæ. Афæдзмæ, фæстаг фонды азы дæргъы адæймаг иумæйаг хъуыддагмæ цы хай бахаста, уый та бирæтæм нæ хъары. Фæлæ йын йæ куыст уæддæр куы бафиппайой уæлдайдæр та бадзырдмæ гæсгæ иуцасдæр та йæ байуарзыты æмхуызон.

Цæй æмæ баныхас кæнæм: райдайын хъæуы хъæддых æмхуызон уарыны ныхмæ тох, райдайын хъæуы алы кусæгæн бынатæй, алы куысты операцийæ дæр. Науæд махæн нал уыдзæн æхсæнады хорздзинадæн курдиатджын адæмы хъаруйæ пайда кæныны фадат.

«Уралмаш»-мæ кæй æрбацыд, уый тыххæй ССР Цæдисы Президентæн коллективы номæй арфæ ракæнгæйæ, цехтæй иуы хицау П. Н. Тоболо М. С. Горбачевы æргом адзæхта иугонды фæндыл, æмæй дзы мæ фылдæр æргом здахын.

Ацы æмбырд, «Уралмаш»-ы фæллойгæнджытимæ ныхæстæ мæнæн сты тынг ахсджиаг. Мах бахæццæ стæм рацарæзты ахæм къæпхæнмæ, бæстæйы хъысмæтæн тынг ахсджиаг уынаффæтæ хæссын куы хъæуы. Æмæ адæм цы хъуыды кæныиц уавæр куыд æмбарынц, æнæмæнг бакæнинагыл цы нымайынц, æппæт уыдæттæ ныртæккæ сты тынг ахсджиаг.

Сымах æмбарут, кæй зæгъын æй хъæуы, мæнмæ кæй ис мæхи цæстæнгас, мæхи зондахаст. Фæлæ уæддæр мæ царды æмæ куысты æппæт азты дæргъы хæст дæн иу уагыл: кæцыфæнды уынаффæ, дæхæдæг æй куыд уыныс, уымæй дарддæр сбæлвырд кæныи хъæуы фæллойгæнджыты хъуыдыйæ. Уый у ахсджиагдæр æууæл, цæмæй политикæ уа раст, цæмæй къаддæр уой знантæ æмæ рæдыдтытæ.

Рацарæзт райдайгæйæ, мах не 'хсæнад уыдтам иу хуызы. Арфдæр дзы куы аныгъуылдыстæм, уæд æмбарын байдыдтам, канд чысыл цалцæгæй ацахуырстæй, æмбæрзæнтæ баивынæй хъуыддаг кæй нæ ахицæн уыдзæн. Æппæт рæтты дæр хъуыдысты ивдзинæдтæ, стæй тынг ахсджиаг — экологийы фарстатæ, социалон фæуазæландæр кæныны, адæмæн царды нывыл хуыздæр æрцыдысты тыххæй.

Ныртæккæ мах бахæццæ стæм стыр уынаффæтæ хæссыны къæпхæнмæ. Уымæ гæсгæ сфæнд кодтой æз сымахмæ æрбацæуын, Уралы хъару, — адæмы, интеллектуалон наукон, культурон — зонгæйæ. Ацы фембæлд нымайын фарс хæцыныл æмæ уын уæ ныхæстæ нæ политикæйы, центры архайды тыххæй нымайын разамыды æргом уымæ адзахын фæндыл, æмæй дзы

кусын.

Бирæ хорз уынаффæтæ хастой пыроиг дæр партийы райкомтæ, адæмон депутатты райæххæсткомтæ, Орджоникидзейы горком, горсовет, фæлæ сæ æххæст кæныныл, хъæддыхæй нæ кусгой. Фаг сæ не 'мбарын кодтой адæмæн. Адæм хуыздæнæн нæ зыдтой районы æмæ хъæуты Советты материалон авналентæ æмæ бартæ, хатгай-ну æрæвæрдтой ахæм домæнтæ, кæцытæн сæххæст кæнæн нæ уыд цыбыр æмгъуыдмæ, кæнæ та сыл хардз кæнын хъуыд тынг бирæ фæрæстæ. Советтæм та ахæм фæрæстæ нæ уыд.

Цæуыл дзурæт у ахæм уавæр? Уыцы дзурæт у ахæм уавæр, æмæ адæм æмæ

уыд æргомдзинад, депутаттæ се 'взарджытимæ нæ кусгой. Райсоветты депутаттæй бирæтæ цыппар-фондз азы дæргъы не 'мбæлдысты се 'взарджытимæ.

Фæстаг рæстæджы цæмæндæр бамынæг агитаторты кусгой адæмы цæрæн бынæтты. Цы информацион центртæ арæзт æрцыд, уыдонæн сæ фылдæр сты æрмæст цæстфæлывæнтæ, уымæн æмæ æппындæр нæ кусынц. Идеологон кусгытмæ фаг æргом нал здахынц райдиан партион организацитæ. Афтæмæй ныртæккæйы хуызæн та, æвæццæгæн, никуы хъуыд дзыллон-æмбарынгæнæн кусгой.

Хорз, æмæ нæ республикæйы мæй ну хатт арæзт æрцæуы нумæйаг политикон бон. Партион, советон æмæ хæдзарадон разамонджытæ, хуыздæр лектортæ, пропагандисттæ амбæлынц фæллойгæнджытимæ. Радзурынц сын бæстæйы, республикæйы царды цауты тыххæй, ратгынц дзуаппытæ сæ фарстатæн.

Нæ ныхас 30 мартъийы нумæйаг политбонæй райдыдтам. СЦКП-йы обком бахыгта, уыцы бон фæллойгæнджытæ цы фарстатæ, курдиæттæ радтой æмæ цы фæндæттæ бахастой, уыдон. Сæ ахсджиагдæртæ æххæст кæныныл сæвæрдта контроль.

Цы кусгытой фæллойгæнджытæ? Бирæ нæ, тæккæ æхсызгондæр цы хъæуы нывыл цæрынæн æмæ кусынæн, уый. Орджоникидзейы афтекты скълады кусджытæ кусгытой, цæмæй Минины æмæ Сырхгвардион уынгтæм уагъд æрцæуа дон. Завод «Янтарь»-ы коллектив хъаст кодта Аэрофлоты Орджоникидзейы агентадæй, Мæскуымæ хæдтæхджытæм билеттæ, зонгæ дын дзы кусынæ уа кæнæ гæртам кусынæ радтай, уæд нæ балхæндзынæ, зæгъгæ. Бирæ адæм хъаст кæнынц, цæхæрадæтты зæххы гæппæлтæ сæ къухы кæй не 'фты, уымæй, кооперативты продукцийы «хæцæг» æргътæй. Орджоникидзейы технологон кусæнгæрзты заводы коллектив кусгытой, цæмæй каст æрцæуа гæрстæхсæн æрмæг фæфылдæр кæныны фарстатæ. Бирæ фиппаинæгтæ загътой адæм барадхъахъхъæнæг оргæнты кусгыт цæхræр фæхуыздæр кæныны тыххæй. Орджоникидзейы консервгæнæн заводы кусджытæ зæрдæ æмæ цæуынц политбонтæ, фæлæ, дам, нæм æгæр стæм хатт æрбацæуынц Советон районы, горæты æмæ республикæйы партион, советон оргæнты разамонæг кусджытæ.

Домæнтæ раст сты, цы 'мбæлы, уый. Сæ сæххæст кæныныл стыр хæрдзтæ нæ хъæуы, фæлæ сæ сæххæст кæнынмæ бынæтты læуд хицæн адæймæттæ, мидцоппайы заман куыд уыд, ныр дæр афтæ кусдфæндыйы цæстæй акастысты. Иуæй-нутæ та сæм се 'ргом дæр нæ аздæхтой.

Политбоны фарстатæ æмæ критикон фиппаинæгтæ æххæст кæныны фæдыл хъуамæ горæххæсткомы сæрдар М. М. Шаталов, базарады министр Плиты В. Н., СЦКП-йы Советон райкомы фыццаг секретарь Быгъуылты О. Т., Дыгуры райæххæсткомы сæрдар Туаты Хъ. С. æмæ иннæ бæрнон адæймæттæ дыууæ къуырийы æмгъуыдмæ дзуапп радтанккой СЦКП-йы обкомæн. Дзуаппы къопитæ æрбарвыстанккой республикон газеттæ «Рæстдзинад» æмæ «Социалистическая Осетия»-йы редакцитæм. Рацыд мæй, фæлæ дзуаппытæ редакцитæ нæма райстой. Дзуапп æрбарвыста æрмæстдæр Бастдзинады Цæгат Ирыстоны куыстадон-техникон управлени, горæт Дигорайы телефоны куыст фæхуыздæр кæнынæн цы мадзæлттæ аразы, уый тыххæй.

Куы йæ загътам, бирæ ногдзинæдтæ ис бæстæйы, нæ республикæйы царды. Бирæ хорз уынаффæтæ æмæ закъонтæ сфидар кодтой адæмон депутатты Съездтæ, ССР Цæдисы Сæйраг Совет, СЦКП-йы ЦК-йы Пленумтæ. Уæлахиз кæныныц политикон æмæ экономикон реформатæ, аразæм бардзон паддзахад, демократон социализм. Цæуæм партийы XXVIII съездмæ. Æппæтадæмон ныхас рапарахат СЦКП-йы ЦК-йы Платформæйы æмæ партийы Уставы проекттыл. Рацарæзт арфæй-арфдæр кæны парахат кæны демократи æмæ æргомдзинад. Уыцы уавæрты æмæ æууæлты хъуамæ тыхджынæй-тыхджындæр кæна дзыллонæмбарынгæнæн кусгыст. Сног кæнын хъæуы агитаторты, политинформаторты архайд. Партион, советон, хæдзарадон разамонджытæ та хъуамæ къæрцхъусдæр уой адæмы домæнтæ, курдиæттæ, фæндæттæ æххæст кæнынмæ. Хъуамæ сæ кæной раст хатдзæгтæ æмæ нудзыг кусой сæ æххæст кæныныл. Афтæ домы рацарæзт.

æрæмбырд сты бирæ фондзысседзаг уралмашзæттæ.

Мæн тынг фæнды сабырæй, хъуыддаджы уавæры сымахмæ аныхас кæныи, загъта, фембæлд гом кæцыгæйæ, **М. С. Горбачев.** Цы нæ тыхсын кæны? Уый, æмæ бæстæйæн уыйбæрц чи сарæзта, аразы æмæ аразджын, уыцы домбай облæсты рæсты нырæнкæ цæуы стыр къуыхцытæ. Канд кусгытадон, экономикон-тæ нæ, фæлæ социалон-тæ дæр. Уавæр нæ тыхсын кæны.

Уралмашзæттимæ ныхасы ацы цалдæр сахаты равдыстой, хабæрттæ нæм раст кæй хæццæ кæнынц. Адæм зæгъынц, мах цы зонæм, уыдæттæ раст кæй сты. Æппын ницы, фæлæ, æвæццæгæн, дзурæн ис уыл, æмæ Уралы кусгытадон тыхты рæсты æрцыд бæлвырд хæлдтытæ. Иуæрдыгæй, арæзт æрцыд кадрты, наукон егъау хъару, йæ бон у дарддæр стыр хæстæ лыг кæныи, иннæрдыгæй — экологийы фарстатæ, социалон хъæддыхдзинад.

М. С. Горбачев загъта, цæмæй уралмашзæттæ уыдæтты фæдыл зæгъой сæ хъуыдытæ.

Мах фембæлд æмæ сымахмæ облæстмæ ме 'рбацыд, дзырдта уый дарддæр, баиу сты экономикон рацарæзты рæзты ахсджиаг къæпхæнмæ. Мах цыма уыцы рацарæзты цæттæгæнæн къæпхæныл бахыстытæм æмæ кæм цæрæм, уыцы бæстæйы хабæрттæ бамбæрстам. Чи зоны, æмæ уæддæр бамбæрстам æнтыстдзинæдты æмрæнхъ, чи йæм ис, æнæмæнг, уыцы низтæ. Мах афæлвæрдтам экономикæйы къабазы алыхуызон фæрæзтæ, хæдзариуæгады ног мадзæлттæ. Цыдæр рауад, цыдæр нæ, цæмæйдæрты та рæдигæ фæкодтам.

Фæлæ цыфæндыйæ дæр уый уыдис, уæлдайдæр бæстæйы историйы тæккæ егъаудæр цæхræр фæзылдыл ныхас куы цæуа, уæд мах кæй ацыдыстæм, уыцы рæстæг, æмæ нæм бамбырд фæлтæрддзинад. Фæлтæрддзинад нæм бамбырд, хъуыды кæнын байдыдтам æндæрхуызон, æмæ кæрæдзимæ дæр æндæр хуызы дзурæм. Сæвзæрдис, экономикон рацарæзт махæн нæ бон бындуронæй, цæхræр парахат кæнын кæм у, ахæм æууæлтæ.

Уымæ гæсгæ ныхасы ахсджиаг у уыцы цæстæй кæсгæйæ дæр. Уæлдайдæр та æз уынын тыхстдзинад. Уый фæзынд мыхуыры дæр, ам дæр. Куыд цæрдзыстæм? Æнæуи та ныхас цæуы, хуыздæр цæрыны тыххæй, уавæр хуыздæрырдæм цæуын.

Уый фæстæ раныхасгæнæг иугонд «Уралмаш»-ы генералон директор **И. И. Строганов** цыбырæй радзырдта куыстуаты æууæлты, коллективы размæ цы хæстæ æмæ лыгæнинаг фарстатæ læууы, уыдоны тыххæй.

М. С. Горбачев: Цы у уæд дæр низ, стæй канд Уралмашы низ нæ, фæлæ Уралы экономикон районы низ заводты низ дæр?

И. И. Строганов: Мах æруагътам стыр рæдыд, уелæмхасæн кусæн бынæттæ аразгæйæ, кæцыдæр рæстæг ферох кодтам адæймаджы, социалон бындур. Комкоммæ уым зыны регионы низ. Æмæ дыккаг. Мах уæддæр не 'ппæт иумæ тынг нызаууат кодтам хъæууон хæдзарад. Афон у æххуыс кæнын нæ, 'фæлæ уыцы æгъдауæй не 'ппæты дæр принципиалон уагыл фендæрхуызон уæвын...

М. С. Горбачев: Æз бафиппайдтон, сымах кусгытуаты фæллойы æнтысындзинад уæддæр нывыл кæй у. Уый кусгытад фæногдæр кæныныимæ, æргътæ æвæрынимæ æви фæллойы интенсификациимæ баст у?

И. И Строганов: Хъыгагæн, интенсификациимæ...

М. С. Горбачев: Афтæ куы фæзæгъут, сымах нымадмæ гæсгæ ног экономикон ахастдзинæдтæм рахызты бон машинæаразынад бабын кæнын у, зæгъгæ, уæд уæ ныхас цæуыл вæййы?

И. И. Строганов: Уыцы бахыгъдтæ арæзт сты, пъланы уагыл æддæрдæм цас хъуамæ дæттæм, уый бындурыл. Цæдисон бюджетмæ 30 проценты, республикомæ — 27 процентмæ, уыдоныл ма бафтауæм зæххы, электрон тыхы, фæллойадон фæрæзты тыххæй фиддонты ног хуызтæ. Æппæт уыдæттæ кæрæдзимæ куы бафтауæм, уæд ма махæн баззайы 30 процентæй къаддæр. Ома, фондтæ аразынæн нын ницы зайы. Уый та махæн у тæккæ ахсджиагдæр фарста.

М. С. Горбачев: Зæгъ ма, уæ продукци ерысхъомæй ахæм æндæртыл абарут? Се 'хсæн цы хъауджыдзинад ис?

И. И. Строганов: Дæнцæгæн зæгъдзынæн, нæ карьерон экскаваторы бон алцæмæй дæр ерыс кæныи кæй у уыцы къласы ахæм фæсарæйнаг машинæтимæ. Советон заказгæндджытæн уыцы техникæ дæттæм 90 мин сомыл, афтæ никуы уыдис, æмæ мах алы экскаватор дæр фæсарæнтæм 600 минæй къаддæрыл ауæй кæнæм.

Уый фæстæ раныхас кодтой машинæаразынады наукониртасæн институты директор **Г. Н. Башилов**, иугонды генералон директоры цы фæндагыл цæуын хъæуы, — амы раныхæстæй æмæ куыстуаты уæвгæйæ бирæ фембæлдтыты æз куыд бамбæрстон, афтæмæй та иууылдæр æмбарыи, афтæ цæуын кæй хъæуы, — уæддæ уæд хъæуы æппæтыл дæр рагацау ахъуыды кæныи, абарын, æппæты тыххæй дæр ауынаффæ кæныи. Хъуыддаджы мидис хъуамæ зоной канд центры нæ, не 'мбарын сæ хæс канд хæдзарадон кадртæн нæу. Адæм, фæллойадон коллективтæ хъуамæ бамбарой, ныхас цæуыл цæуы, уый.

Мах æнахъуыдыйæ нæ фæнды базары хи фæцæвыи, ахæм уаг махæн нæ бæззы. Фæзылд хъуамæ конд æрцæуа хорз ахъуыдыгонд политикæйы бындурыл. Мах хъуамæ уыцы хъуыддаг, уæлдайдæр та йæ райдайæн къæпхæныл, дарæм нæ къухты, нывыл æй кæнæм æргъты механизмы фæрцы. Нысангонд ма хъамæ уой социалон хъахъхъæныиады мадзæлттæ дæр. Æппынфæстаг, хъуыды кæныи хъæуы уыл дæр, æмæ куыстады æндæр хуызы æвæрд æрцæудзæн куыст тых, чи зоны, цæудзæн уæгъдгонд дæр. Фæлæ махмæ кооперативтæ нырма ныр рæзыиц, лæггæдты къабаз парахат нæу, базарадимæ цыдæриддæр баст у, уыдæттæ парахатгонд куыд не сты, афтæ. Махмæ, зæгъæм, егъау уæз хауы базарадон фæзыл, дунейы та æппæт уыдæтты сæрты ахызтысты. Æппæт рæтты дæр сæм, куыстадмæ чи нæ хауы, уыцы къабæзты нс материалон куыстады кусæг адæмæй фылдæр. Æндæр ныхæстæй дзургæйæ, махмæ нырма æппæт дæр у иннæрдæм.

15-æм механикон цехы хицау **А. Р. Сагалович** дзырдта рацарæзт фæтыхджындæр кæныны ахсджиаг фарстайыл. Мæнмæ гæсгæ, базары экономикæ æмæ куыстуæттæ цæуынц алы фæндæттыл. Уæдæ уæд хынцын хъæуы алы бæлвырд куыстады сæйраг фондты уавæр. Нутæм сты ихсыддæр, иннæтæм ногдæр.

М. С. Горбачев: Æмæ уæд рацарæзт æмæ уавæр фендæрхуызон кæныимæ баст дарга цæлхъытæ не 'мбарыс ныридгæнæн кæй хъæуыиц хъуыддаг зонынмæ, сыгъдæгзæрдæдзинадмæ, хуыздæр кусынмæ гæсгæ бар æмæ хуыздæрдзинæдтæ? Тагъд уый алкæйы дæр кæныи куы бахъæудзæн. Искуыдæр ма фарста афтæ æвæрын æгъдауæн, бæрнондзинадæн, сыгъдæгзæрдæдзинадæн нæ кусы?

А. Р. Сагалович: Нæ кусы. Афтæ, чи зоны, иуцасдæр. Кæй зæгъын æй хъæуы, бирæ цыдæртæ баст у фæлæуæм æм бирæ базыгджын фарстатæ нс.

М. С. Горбачев: Омæ ныхас уыил куы цæуы, цæмæй лæвæрд цæуой лæвар. Мæнæ фатертæ нст æрцыдысты, адæм цæрынц нормæтæм гæсгæ. Рады чи лæууы, уыдоны кой нæ кæныи. Уыдоны уавæр, ай-гъай, кæныи хъæуы хуыздæр. Фæлæ сæ цæрæнуат нормативтæм гæсгæ кæмæи у, уыдонæн æй æмбæлы сæхицæй ратгын, лæвар. Æмæ уадз æмæ сæхæдæг зилой сæ фатертæм, сæхæдæг сын фидой. Мах, æмбæлттæ, афтæ куы фæзæгъæм, махмæ фатеры мызд чысыл у, зæгъгæ, уæд уый у кæнгæ мадзал. Куысты мызд фæкъаддæр кодтам æмæ уый хардзæй фæасламдæр цæрæнуат.

Кæй зæгъын æй хъæуы, ныхас хъуагæйиафджытыл, чысылæфтиагджын адæмыл нæ цæуы. Уыдоныл аудыи у балдзахады хæс. Фылдæр адæмæн афтæ бакæнæн ис. Уый хыгъд адæймаг куы 'мбара, уый йæхи фатер у, уæд æй даргæ дæр æндæр хуызы кæндзæн. Æмæ бынтон æндæр уавæры уыдзæн нæ цæрæн хæдзæртты фонд. Уæлдайдæр нæ бацæуæнтæ.

Акæсут ма Ныгуылæны куыд кæныиц, уымæ. Уым алцыдæр лыг кæны куысты мызд. Æхсæнадон фондтæ сты тынг чысыл. Адæймаг сæйрагдæр цæры куысты мыздæй. Райста, зæгъæм, дыууæ мин доллæры — æмбойы 30 проценты цæрæнуатæн, 11 проценты — хъалон. Æмæ куысты мызды 40 процентæй фылдæр федде сты.

Мах та сымахимæ сахуыр стæм: ну — лæвар, иннæ— лæвар... Афтæмæй уæддæр адæймаг йæ куысты мызд нæ уыны. Мæнæ йæ йæхæдæг æнæхъæнæй куы исид æмæ алцæйы тыххæй дæр йæхæдæг куы фидид, уый æндæр хъуыддаг уаид.

Уымæй дарддæр, цы амоны цæрæн хæдзар хи исбонæн райсын? Уый амоны: адæймагæн фæзынд исбон. Нумæ, иннæмæ, бирæтæм. Ома, æхсæнады æвзæрынц базары ахастдзинæдтæ.

Махмæ уый нырма нæма ис. Фæлæ фарстайыл, æвæццæгæн, хъæуы, куыд æмбæлы, афтæ ахъуыды кæныи.

Комплексон бригады разамонæг **А. А. Токминов** радзырдта, фæстаг рæстæг «Уралмаш»-ы кæй фæкъаддæр кусджыты хъæппæрис. Ныртæккæ хорз чи кусы, уыцы кусджытæ, раст зæгъгæйæ, не 'мбарынц, цæмæй ноджы хуыздæр, хæрзхъæддæр кусой æмæ уый тыххæй æмбæлгæ мызд исой, уый тыххæй сын кæнгæ цæлхдуртæ чи хъуамæ араза, уый.

Æгæр бирæ сылгоймæгтæ кусы нæ куыстуаты, бафиппайдта 37-æм цехы куырд **В. Ф. Боянкин.** Уыдон кусынц æхсæвыгæтты дæр.

М. С. Горбачев: Æнæуи дæр, не 'хсæнады ивддзинæдтæ æнæмæнг хъæуынц, уый æвдисæн фыццаджыдæр у сылгоймæгты уавæр. Цæй æмæ басæттæм уыл. Мæнæ райсæм уæд та ССР Цæдисы Президенттæм Совет — уым сылгоймæгтæ нæй. Райсут иннæ разамонæг оргæнтæ — уым дæр афтæ, зæрдæ кæмæй нæ барухс уа, ахæм уавæр. Фæлæ мæнæ сылгоймæгтæ уæвгæ дæр кæм хъуамæ ма уой, уыцы тæвд цехты, æртæ радæй кусæн бынæтты сты.

Уый фæстæ раныхас кодтой иугонды фæллойадон коллективы советы сæрдар **В. А. Богданов**, хæсты æмæ фæллойы ветераны советы сæрдар **Е. С. Ерыкалов.**

Фембæлдæн кæронбæттæн кæнгæйæ, М. С. Горбачев загъта: Ам, Уралы, æрæмбырд сты бæстæйæн ахсджиаг экономикон, наукон, хъахъхъæнынадон хæстæ лыггæнæг адæмы егъау дзыллæтæ. Æмæ Свердловскмæ, йæ фæллойадон коллективтæн цы ахадындзинад ис, уый, сымах тыхст æмæ зæрдæхсайынад æркодтой мах ардæм. Афтæ мæм кæсы, æмæ мæнæн, куыд Президентæн æмæ СЦКП-йы ЦК-йы Генералон секретарь афтæ, советон разамынды иннæ уæнгтæн æмбæлы Урал-

номикæйы, федерацийы, партийы, Советты, культурæйы, æппæт царды, æхсæнад фæуæздандæр кæныны, адæмæн царды нывыл æууæлтæ саразыны тыххæй.

Ныртæккæ мах бахæццæ стæм стыр уынаффæтæ хæссыны къæпхæнмæ. Уымæ гæсгæ сфæнд кодтон æз сымахмæ æрбацæуын, Уралы хъару, — адæмы, интеллектуалон наукон, культурон — зонгæйæ. Ацы фембæлд нымайын фарс хæцыныл æмæ уын уæ ныхæстæ нæ политикæйы, центры архайды тыххæй нымайын разамынды æргом уымæ аздахыны фæндыл, цæмæй дзы исты ахсджиагæй ма аирвæза.

Раст зæгъгæйæ, иуæй-иу фебæлдтыты æнæ схъæл ныхæстæй дæр нæ рауад. Фæлæ ардауджытæ дæр пайда кæнынц демократийæ, стæй махæй сымахимæ ноджы фылдæр. Хъæугæ та, иннæрдæм кæны, бæргæ: цæмæй не 'хсæнады æппæт раст зондыл хæст, бæрнон адæймæгтæ пайда кæной æргомдзинадæй, демократийæ, æцæгæй исой сæхи къухтæм хицаудзинад.

Уымæ гæсгæ мæ дзуапп раттын фæнды, ныхасы рæстæг дæр æмæ фыстæджыты дæр æвæрд чи цыд, уыцы фарстайæн, — бæстæйы разамынд, æз мæхæдæг æхсæнады рæзты тынг хæсджиаг ныры къæпхæныл кусæг къласы ахадындзинадмæ цы цæстæй кæсæм.

Партийæн йæ бон не суыдзæн йæ политикæ сæххæст кæныи æмæ ивддзинæдты разæй цæуын, кусæг къласыл куы не 'нцайа, уæд. Æз тынг тыхсын, абон уæм 12 кусæджы партийæ рацæуыны тыххæй курдиæттæ кæй балæвæрдтой, уыл. Æз уымæ афтæ нæ кæсин: рæстæг ныртæккæ ахæм у, иутæ æрбацæуынц, иннæтæ ацæуынц. Æз ракурин заводы партион комитетæй дæр, партимæ гæсгæ æмбæлттæй дæр, заводы кусджытæй семæ фембæлын, хъуыддаг цæй мидæг ис, уый бамбарыныл бацархайын.

(Дарддæр 2 фарсыл).

КÆРÆДЗИЙЫ ÆМБАРЫН—РАЦАРÆЗТЫ ÆНЦОЙ

(Райдайæн 1 фарсыл).

Бæстæйы разамынд йæ зæрдæ дары не 'ппæт хъуыддæгтæм дæр кусджыты зæрдиаг хаймæ. Стæй канд тæрхы раз нæу, кæд æмæ æз разы дæн, митингтæ æмæ парахат ныхæстæн кæрон скæнын, зæрдиаг куыстмæ бавналын афон у, зæгъгæ, чи зæгъы, уыцы æмбæлттимæ, уæддæр. Парахат ныхас, æвæццæгæн, цæудзæн дарддæр. Фæлæ сæйрагдæр хъуамæ уа æппæт къабæзты дæр политикæ æххæст кæнын, Æмæ алцæм дæр мах нæ зæрдæ дарæм кусæг къласы æххуысыл.

Тынг хъигаг у, ССР Цæдисы æмæ Уæрæсейы Федерацийы адæмон депутатты, суанг бынæттон Советтæм æвзæрстыты рæстæг дæр кусджыты тынг кæй æрбакъуындæг кодтой. Зæгъдзынæн комкоммæ, Советтæ уымæй кæндзысты æрмæстдæр æмбылды. Уыдонæн ахъуыды кæнын æмбæлд тæккæ раззагдæр, разæнгарддæр, фæногдæр кæныны хъуыддагыл иузæрдиондæр кусджытæ кæдæм хъуамæ бацыданккой, ахæм уынаффæгæнæн оргæнтæ саразыныл. Æмæ, дыккагæй: фæллойадон коллективты размæ дзуапп дæттын цыдæриддæр кæнынц, уый тыххæй. Æнæ ахæм бастдзинадæй Советтæ дæр æмбæлгæ хуызы не скусдзысты, кусджытæ дæр разы нæ уыдзысты.

Бахæссын хъæуы уыцы «срастгæнæн коэффициент». Æмæ уымæ ахъуыды кæнын, бирæ кусджытæ сæ кандидатурæтæ цæмæн систой, æвзæрстыты агъом мæйы тохы архайын сæ цæуылнæуал бафæндыд. Уымæн æмæ уый цыдис, фæндагæй сæ иуварс чи æппæрста, ахæм хуызы. Скæнын хъæуы зондыхостæ. Æруадзæн нæй уымæн, цæмæй, иуцасдæр, æз зæгъын афтæ, æмæ кусæг кълас æмæ зæхкусджыты æххæстбарджын минæвæрад кæм нал ис, уыцы Советтæ цардæй, адæмы æцæг сагъæстæй ишидæр ма рауайой.

Кусæг къласы ахадындзинады тыххæй дзуаппы нырæнкæйы бæрнон рæстæг мæ сæйраг ныхас у ахæм: кусæг кълас политикон хъуыддæгтæй иуварс куы баззайа, кæнæ, æппынфæстаг, тынг разæнгард куы нæ уа, уæд рацарæзт кæндзæн æмбылды, мах кæндзыстæм мидбынаты цоппай. Фæнды мæ, цæмæй мах уый æмбарæм. Кусæг къласæн нырæй разæнгарддæр бынат ахсыны тæнæнтæ абон систы фылдæр. Профцæдистæй дæр, фæллойадон коллективтæ формацийы фæрæзты руаджы, æмæ мæм афтæ фæкасти, цыма ды дæхæдæг æргом писмо фыссыны хъуыддаджы нæ архайдтай. Уый афтæ у?»

Зæгъдзынæн комкоммæ, — уыдис дзуапп, — архайдтон. Афтæ мæм кæсы, æмбæлттæ, æмæ мах хъуамæ бахынцæм Центрон Комитетмæ коммунистты писмотæ æвдисæн кæмæн сты, уыцы сагъæс. Уыцы фыстæджыты 'хсæн ис сымах заводæй дæр. Æмбырдтæ, конференцитæ æвдисынц тыхст партийы хъысмæтыл, съезд æцæг хуызы бацæттæ кæныныл, цæмæй уый сарæхса, йæ размæ æвæрд чи цæуы, уыцы хæстимæ рацарæзты нысанты цæстæй кæсгæйæ дæр, СЦКП фидардæр æмæ йын йæ раздзæуæг ахадындзинад фылдæр кæнынц цæстæй кæсгæйæ дæр.

Мах уыдæттæ бахыгътам, цас гæнæн ис, уыйас бацархайдтам Платформæйы æмæ Уставы проектты сæ равдисыныл. Чи зоны, хъуыдис ма ноджыдæр бакусын, фæлæ документтæ рауагътам рухсмæ, цæмæй коммунисттæн уа сæ бон æрныхас кæнын критикон фиппаинæгтæ дæр. Бæстæйы, паддзахады, æхсæнады рæзты ацы бæрнон, цæхгæр фæзилæн къæпхæныл махæн нæ бон нæу, СЦКП куыд у, ахæм тыхыл цæф æруадзын. Уымæ гæсгæ писмо аræзт у хицæнгæнджыты ныхмæ. Платформæ чи критикæ кæны, уыдоны ныхмæ нæ, фæлæ. Уæдæ афтæ, мах нæ фæцудыдтам ССР Цæдисы адæмон депутатты æртыккæгæм Съезды мандатæй.

Фарста æрбацыд Курилаг сакъадæхты тыххæй. Махмæ уæлдай зæхх нæй. Лæудзыстæм Хельсинкиаг цæстæнгасыл — хæстыфæстæйы æцæгдзинæдтæ нымайыныл, арæнты æнахъелгæдзинад дæр тынгдæр кæнын. Ацы хъуыддаг æмæ ссæдзæм азты уыцы уаг закъонмæ гæсгæ фидаргонд æрцыд æмбæлгæ уынаффæтæй. Уый конд æрцыд уымæн, цæмæй бæлвырд хуызы баст æрцыдаид разамынды куысты мыздæмæ кусæджы, службæгæнджыты, интеллигенцийы куысты мыздæй тынг æндæрхуызон ма уыданд. ЦК-йы Политбюройы уæнгты, секретарты куысты мыздуыдис 800 сомы, фæлæ уыимæ продукттæ сбаказгæнæн уыдис 400 сомы аргъ. Уыдис къорд æндæр льготæйы дæр. Мах ныртæккæ æппæт дачатæ дæр радтам: кæм — ветерантæн, кæм — сывæллæттæн, кæм — медицинæйæн, кæм — пансионаттæн.

Ныр æппæт дæр лыггонд цæуддæн æппæт паддзахæдты куыд у, афтæ, Сæйраг Советы. Фыццаг адæймæгтæм — дыууæ-æртæ адæймагмæ — цы хауы, уыдон тыххæй Сæйраг Совет хъуамæ рахæсса официалон уынаффæ: цавæр куысты мыздсын снысан кæнгæ у, цы сын æмбæлы, æмæ сæ ныммыхуыр кæнын, цæмæй адæм уыдæттæ зоной. Сæйраг бæрцбарæн — цæмæй æппæтæн дæр аргъгонд цæуа куысты мыздмæ гæсгæ, уымæй дарддæр та — бæстæ куыд цæры, афтæ цæрæнт.

Ныртæккæ бахæццæ стæм персоналон пенситæм, персоналон транспортмæ дæр. Æппæтыл дæр ахъуыды кæнын хъæуы. Зæгъдзынæн комкоммæ: нæ зæрды ис фидар æгъдау сæвæрын.

Кæуыл хъуамæ батыхса паддзахад фыццаджыдæр? Уæлдай сгуыхтдæр адæмыл — ветерантыл, партионтæ æвн æнæпартионтæ сты, уымæ нæ кæсгæйæ, бирæсывæллонджын бинонтыл. Бирæ конд æрцыд суанг ацы афæдзы æрдæджы дæргъы. Куыст æнцон нæ разынд. Льготæты уаг æцæгдзинадæй æппæт рæтты дæр куы ис. Зæгъæм, пансионаттæ æразынц æппæт сфæлдыстадон цæдистæ дæр. Куыстады та цы чындæуа? Уымы кусджытæ сæхæдæг куы бакуыстой æмæ куы сарæзтой сæ социалон базæтæ. Зæгъæм, «Уралмаш»-ы чи пайда кæны пансионаттæй, профилакторитæй, цуангæнджытæн цыдæр хæдзæрттæй — æппæт кусджытæ æвн æрмæстдæр хицæуттæ? Уæдæ ам дæр ис хъулон митæ? Адæм радзурдзысты. Æз афтæ хъуыды кæнын: уадз æмæ дзурой.

Сæйраг бæрцбарæн у ам дæр ахæм: æппæт дæр — ацы адæймаджы — кусæзон хыгъдтæ ис. Æгад, худинаг у ахæм æрæмысæггæгтæн дзуапптæ дæттын дæр. Куыд адæймаг, афтæ хъыг у, хатгай адæм ахæм уавæрмæ кæй æрхауынц, политикон нысанты тыххæй, уый хуызæн æдылы æрæмысæггæгтæй пайда кæнгæйæ.

Махмæ бамбырд, алыг кæнын хъæддыхæй чи домы, бирæ ахæм ахсджиаг фарстатæ. Æмæ се 'ппæтмæ дæр дарын хъæуы бæрнон цæстæнгас.

Фæлæ сæйрагдæр — нæ егъау бæстæйы дæнцæгæй уый равдисын, æмæ социализмы бон у демократимæ, закъонтæм гæсгæ арф ивдзинæдтæ саразын. Æппæт дæр бакæнын хъæуы, цæмæй æхсæнады ма 'рцæуа ныхлæуддзинæдтæ æмæ уæлдайдæр та — мидбæстон хæст, тыхмитæ, æнæзакъон митæ. Хъуамæ хицæуиуæг кæпа Закъон. Ногæй та аргуадзæн нал ис куырыстдзаутыл цуанæн, знаджы агургæйæ, æнæуынонæзинад æвзæрын кæнынæн.

Искуыдæр ма уым нс Уæрæсейы хъысмæт? Искуыдæр ма демократон, адæймагуарзон социализммæ цæуæн ис ног æнæзакъон митыл? Нæй! Мæн фидарæй уырны, нæ бæстæйы мах æппæтдæр кæй хъуамæ саразæм хорзæй. Хъæуы фæразонддзинад, хнуылхæцгæ уæвын. Чидæртæ сидынц: Михаил Сергейы фырт, тымбыл къухæй ма нытъупп лас! Иннæтæ: команды ратт штабы ныццæвыны тыххæй! Зынаргъ æмбæлттæ, мах демократон хъуыддæгтæ, барадон паддзахады аræзтад парахат кæнæм уый тыххæй, цæмæй адæм демократийы институтты, демократон хъуыддæгты фæрцы партийы сæхæдæг лыг кæной ахсджиагдæр фарстатæ. Тымбыл къухæй хойын та амоны æвзæр уавæрæй нæ фервæзын.

Мах хъуамæ сусæм цивилизацигонд бæстæ. Уый аккаг сты, уыйас бафæразæг æмæ историйæн, æппæт дунейæн уыйас саразæг нæ адæмтæ. Æнæ мах социалистон фæлтæрддзинадæй дуне абон æндæрхуызон куы уаид.

Æмæ ныртæккæ дæр, рацарæзт куы фæуæлахиз уа, уæд уыдзæн бынтон æндæр дуне. Мах куы фæхæрды уæм, кæд æз афтæ æнхъелын æмæ нæ фæхæрды уыдзыстæм, уæддæр, афтæ нæ фæндагæн разынæн ис иу кæнæ иннæ хуызы уæззау — уæд дуне аивдзæн æвзæрдæм. Зонут фидарæй, размæ Уралы чи сæвзæрд, уыцы пайдайаг хъæппæрис бафæзмыдта æппæт бæстæ дæр, фыццаджыдæр та фæсивæд. Ног размæсхойæн ыл бафтыдта рацарæзт.

Афтæ карз ма у бæстæйы, уыимæ Уралы дæр, хойраджы фарста. Советон адæмы пайдайæн æй тагъддæр куыд алыг чындæуа? Уыл — ССР Цæдисы Президенты ныхас горæты универсамтæй иуы æлхæнджытимæ æмæ базарадон кусджытимæ.

М. С. Горбачев фæрсы, цавæр продукттæ, товартæ ис балхæнæн, уæлдай къаддæр цы ис. Адæм хъаст кодтой хицæнæй райсгæйæ, дыргътæ кæй нæ фаг кæны, уымæй. Ам фæндаг у ахæм, загъта М. С. Горбачев: горæтмæ хъуамæ фаг уа æфснайæнтæ, ласыны тыххæй бадзырдтæ хуссайраг республикæтимæ аразын. Æндæр мадзал нæ, уыдзæн. Уый цæмæн бæззы, Свердловскы дыргътæ æмæ халсартæ æфснайыны зæрдæдаргæ базæ ма уа. Ахæм горæтæн мамæлайы къæбæрæй, искуы-иу хатт æрбаластæй цæрын хъуыддаг нæу. Зонын, ам æфснайæнтæ аræзт кæй цæуынц, фæлæ, æвæццæгæн, хъуыддаг размæ цæуы сындæг.

1905 азы революцийы номхæссæг Свердловскы сæйраг фæзы ССР Цæдисы Президент, СЦКП-йы ЦК-йы Генералон секретарь дидинджытæ сæвæрдта В. И. Ленины цыртдзæвæныл. Уралы намысы æгъдæутты, йæ фырттæ æмæ чызджыты æхсар, Райгуырæн бæстæйыл иузæрдиондзинады тыххæй ныхас — хæсты æмæ фæллойы ветерантимæ.

Зæрдæбын арфæ уын кæнын, зынаргъ ветерантæ, дзуры сæм Михаил Сергейы фырт, уæлдайдæр Цытджын Уæлахизы 45 азы къæсæрыл. Æппæт бæстæ дæр цæттæ кæны, нæ цард, сæрибарад, бæллицтæ бахъахъхъæныны тыххæй æппæтдæр чи сарæзта, уыцы фæлтæрæн аккаг аргъ скæнынмæ.

Ныхасы бацыд Н. И. Михайлова-Гагарина уæлдæфон-десантон æфсæдты ветеран. Мах сæрыстыр стæм нæ цардæй, загъта уый, бузныг зæгъæм паддзахадæн, кæй нын ауды, уый тыххæй.

Мæ зæрдæмæ та, дзуапп радта Михаил Сергейы фырт, æдзухдæр пæуы ветераны зæрдæфидардзинад, фидар æууæнк, æдыхстдзинад.

Ныхасгæнджытæй иу зæгъы йæ тыхст: Свердловскаг ветерантæн тынг зын у партийы нырæккæйы ваыгджын уавæр. СЦКП хъуамæ баззайа æнгомæй, хъуамæ йæ къухты фидарæй дара Фарстатæй иу нумæйаг тагæй рахаугæйæ, азæлыд афтæ: Литваимæ ныхас цæуылнæ цæуы?

— Ныхас мах кæнæм паддзахæдтимæ, — дзуапп радта Михаил Сергейы фырт, — Литва та у Советон Республикæйæ. Кæд ма уæ зæрдыл лæууы, уæд ССР Цæдисы адæмон депутатты æртыккæгæм Съезды фарста раст афтæ лæууыд. Сымах дæр, æз дæр Съезды уынаффæты размæ стæм нухуызон уавæры.

Урал рагæй нырмæ дæр хæцæнгарз æхсыста Райгуырæн бæстæ хъахъхъæнынæн. Ам арæзт æрцыд тыхджын хъахъхъæнынадон хъару. Рацарæзтæй чи сæвзæрд, уыцы политикон зондахаст бæстæйæн радта хъахъхъæнынадон комплексы хъаруты зынгæ хай бынтон сабыр продукци уадзынмæ фездахыны фадат.

Советон ахуыргæндтæ кæй лыг кæнынц, уыцы фарстаты Уралы наукон хъаруйы præзты тыххæй бæстон ныхас цыдис ССР Цæдисы Наукæты академийы Урайлаг хайады архайды сæйраг фæндæгтыл, уый ныртæккæ иу кæны 38 наукон кусæндоны, наукон приборараз ынады сæрмагонд конструкторон бюройы, къорд инженерон центры.

Фембæлды ныхас кæнгæйæ, М. С. Горбачев загъта: Æз хæст дæн ахæм зондыл, Политикæйы уанд къаддæр рæдыдтытæ, уанд бындурæвæрд, æцæг æмæ хъомысджын, наукон зонындзинадыл куы 'нцайд уæд. Нæ размæцыд куыд уыдзæн, уый рагагъоммæ наукон æгъдауæй амонын уæлдай ахсджиагдæр у Уралæн, æппæт бæстæйы куыстадон тыхты præзты егъау бынат чи ахсы, уыцы регионæн. Урал йæхимæ æгæр бирæ сагъæстæ ис та йæ зын азты, цæмæй та ныр дæр афтæ цынæм, хъарутыл æмæ фæллойадон фæрæзтыл æфтауынæй дарддæр ницæуыл хъуыды кæнгæйæ.

Æз ацы залы фехъуыстон æхсызгонæй бирæ, бацамыдта М. С. Горбачев. Ныртæккæ, загъта уый, ралæууыд раст уыцы præстæг, не 'ппæты дæр лæмбынæг ахъуыды кæнын куы хъæуы, куыд рауад афтæ, æмæ Уралы хуызæн домбай индуст-

æппæрста, ахæм хуызы. Скæныи хъæуы зондыхостæ. Æруадзæн нæй уымæн, цæмæй, нуцасдæр, æз зæгъын афтæ, æмæ кусæг кълас æмæ зæхкусджыты æххæстбарджын минæварад кæм нал ис, уыцы Советтæ цардæй, адæмы æцæг сагъæстæй ницæрд ма рауайой.

Кусæг кълассы ахадындзинады тыххæй дзуаппы ныртæккæйы бæрнон рæстæг мæ сæйраг ныхас у ахæм: кусæг кълас политикон хъуыддæгтæй куыдз баззайа, кæнæ, æппынфæстаг, тынг разæнгард куы нæ уа, уæд рацарæзт кæндзæн æмбылды, мах кæндзыстæм мидбынаты цоппай. Фæнды мæ, цæмæй мах уый æмбарæм. Кусæг кълассы нырæй разæнгарддæр бынат ахсыны гæнæнтæ абон систы фылдæр. Профцæдистæй дæр, фæллойадон коллективты Советтæй дæр, иннæ æхсæнадон æмæ экономикон механизмтæй дæр спайда кæнын хъæуы афтæ, цæмæй кусæг кълас ахада, ныртæккæ цыдæриддæр цæуы, уыдæттыл.

Дарддæр М. С. Горбачев дзуаппытæ радта уралмашæгты фарстатæн. Хицæн адæймæгты цæрæн хæдзæртты арæзтады тыххæй фарстайæн дзуапп дæтгæйæ, уый загъта, æппæт хуызты дæр кæй хъæуы адæмы хъæппæрисы фарс лæууын, тæккæ фылдæр сын æххуыс кæнын, уымæ — куыстуæтты гæнæнтæй пайда кæныны фæрцы. Ныртæккæ ис цæрæн хæдзæртты арæзтад фæтагъддæр кæныны æцæг гæнæн. Æмæ мæнмæ ис цавæрдæр фæндæттæ уый фæдыл. Æз ракурны бынæттон оргæнтæй хицæн хæдзæртты арæзтадæн зæхх радих кæныныл бацаудын. Дæттын ма хъæуы зæхх цæхæрадзæттæ æмæ дыргъдæттæн, цæмæй, кæй фæнды, уыдоны бон уа сæхицæн, цыдæриддæр сæ хъæуы, уыдæттæ зайын кæнын. Уымæн ис хойраджы ахадындзинад дæр, социалон дæр, хъомыладон дæр. Зæххыл уæвæг адæймаг, зæххимæ баст адæймаг, — уый бынтон æндæр адæймаг у.

М. С. Горбачев бакаст ахæм фарста: «Мæнмæ гæсгæ, иудзинады фæдыл СЦКПйы ЦК-йы æргом писмо принципиалон бындурыл лæууы, Ленины тыххæй дæ раныхасы цы принципиалон бындур ис, уый ныхмæ. Куыд партийы хуымæтæджы уæнг, афтæ мæнæн уыцы бындур у хæстæгдæр. Дæ уаг дын фаг хорз зонын дзыллон инц

45 ИРЫСТОНЫ ХЪÆБАТЫР ФЫРТТÆ

Алексей КЛИНОВЫЙ

Алексей Михаилы фырт Клиновый райгуырд 1916 азы, 20 февралы, Стъарополы крайы, Прикумскойы хъæуы, зæхкусæджы хæдзары. Бакаст райдайæн скъолайы, æмæ куыста колхозы.

Советон Æфсадмæ йæм фæсидтысты 1941 азы, октябры. Службæ кодта инженерон хæйтты, уыдис сапер. Арæзта хъахъхъæнæнады бынæттæ Хуссары, стæй Цæгат Кавказы фронты. 1942 азы архайдта Мæздæджы цур хæстыты. 1943 азы та — Кавказ, Доны облæст, Украинæйы горæттæ æмæ хъæутæ фашистæй ссæрибар кæныныл тохты. 1943 азы 28 сентябрæй 6 октябрмæ сапер Алексей Клиновый стыр ныфс, лæгдзинад æмæ арæхстдзинад равдыста Днепры сæрты не 'фсæдты фаллаг былгæронмæ ласыны рæстæг. Ие 'мбæлттимæ йæ бырæныл Днепрыл баласта 19 сармадзаны, 30 автомашинæйы, 85 тоннæйы хæцæн æрмæг æмæ 1130 æфсæддоны. Уыцы сгуыхтдзинады тыххæй Алексей Клиновыйæн 1943 азы 20 декабры сакkаг кодтой Советон Цæдисы Хъæбатыры ном. 1944 азы архайдта Рахиджарсы Украинæ, Молдавæ, Польшæ сувæгъд кæнынмæ æмæ Берлины райсыны хæстыты.

Партийы рæнхъытæм ист æрцыд фронты. 1945 азы. 1946 азы рацыд æфсадæй æмæ æрцард Ирыстоны. Бирæ азты фæкуыста Нартыхъæуы колхозы.

Алексей Клиновыйæн лæвæрд æрцыд Ленины, Фыдыбæстæйы хæсты ордентæ, бирæ майдантæ.

Ныртæккæ цæры г. Железноводск.

Ермолай КОБЕРИДЗЕ

Коберидзе Ермолай Григорийы фырт райгуырд 1904 азы, 15 апрелы, Гуырдзыстоны Цхмарийы хъæуы, зæхкусæджы хæдзары. Саби ма уыд, афтæмæй йæ ныййарджытимæ цæрынмæ æрбацыд Мæздæгмæ. Ам ахуыр кодта райдайæн скъолайы, стæй куыста колхозы. 1922 азы бацыд Грозныйы, стæй та Владикавказы хæстон курсытæм. 1924 азæй 1926 азмæ ахуыр кодта Кремлы æфсæддон скъолайы. Уый фæстæ службæ кодта фистæгæфсæддон хæйттыл. 1926 азы бацыд ÆК (б) П-йы рæнхъытæм. Фыдыбæстæйы Стыр хæст æй æрæййæфта Литвайы. Уыдис мото-æхсæг полчъы командир. Фыццаг бонты уæззау хæстыты йæхи равдыста ныфсджын æмæ æвæджиауы арæхстджын командирæй. 1942 азы Коберидзейы сæвæрдтой æхсæг дивизийы командирæй. Дивизи фесгуыхт Украинæ, Белорусси, Польшæ сувæгъд кæныныл хæстыты. 1944 азы 27 июлæй 15 августмæ инæлар-майор Коберидзейы дивизи æнтыстджынæй бахыхт цæугæдон Вислæйыл æмæ æрфидар йæ фаллаг былгæрон. Уый фæрцы Белоруссийы фронты 69-æм æфсадæн фадат фæцис размæ абырсынæн. Коберидзейы уыцы сгуыхтдзинадæн 1945 азы, 6 апрелы Советон хицауад скодта аккаг аргъ — радта йын Советон Цæдисы Хъæбатыры ном. Уый ма архайдта Вислæ—Одеры хæстыты, Берлины тохты.

Хæсты фæстæ, 1948 азы, каст фæци Генералон штабы хæстон академи. Ие лæгдзинад, йæ хæстон арæхстдзинад æмæ курдиаты тыххæй Ермолай Коберидзейæн лæвæрд æрцыд Ленины, Сырх Тырысайы фондз æмæ Суворовы ордентæ, бирæ майдантæ.

1961 азы рацыд æфсадæй. Цард æмæ куыста Тбилисы. Ие рох кодта йæ мæздæггаг æмдзæхонты.

КЪОБЫЛТЫ Сергей

Къобылты Сергей райгуырд 1915 азы, 22 ноябры, Къобы цæрæг, фосдарæг Къобылты Къостайы хæдзары. Ахуыр кодта Владикавказы астæууккаг скъолайы. 1936 азы иттæг хорз каст фæци г. Батайскы авиацион скъола. Инструкторæй куыста Цхинвалы æмæ Сталинграды аэроклубты. 1939 азы бацыд ÆК (б) П — йы рæнхъытæм.

Советон Æфсады уыдис 1941 азæй фæстæмæ. Уыцы аз августы хæцын райдыдта немыцаг фашисттимæ. Иæхи равдыста хъайтар тæхæрæй. Æдæрсон, арæхстджын уыдис уæлдæфон хæстыты. Архайдта Ростовы, Сталинграды сæрмæ карз тохты. 1942 азы сентябрмæ æрæппæрста знаджы 9 хæдтæхæджы. 1942 азы апрелы йе 'мбæлтты къордимæ ныббырста фашистты аэродроммæ æмæ сын ныппырх кодтой сæ 13 хæдтæхæджы. Ие лæгдзинады тыххæй йын Советон Цæдисы Хъæбатыры ном рад той 1943 азы, 14 февралы.

1943 — 1945 азты Сергей æвæджиауы арæхстджынæй архайдта Курскы, Смоленскы, Белоруссийы, Прибалтикæйы тохты. Хæсты азты Сергей йæхæдæг æдæппæтæй æрæппæрста 16 хæдтæхæджы, йе 'мбæлттимæ та — 6.

Иæ æгæрон ныфс, йæ нæртон лæгдзинады тыххæй Сергейæн лæвæрд æрцыд Ленины, Сырх Тырысайы ордентæ, майдантæ.

Фыдыбæстæйы Стыр хæсты фæстæ дæлбулхъон Къобылы - фырт уыдис авиацион полчъы командир. Хорз базыдта реактивон авиаци. Фæлвæрдта иог хæдтæхджынтæ, 1954 азы июны уæлдæфы æрцыд фыдбылыз æмæ фæмард. Стыр кадимæ йæ бавæрдтой г. Орджоникидзейы. Иæ номыл нæ уынгæ

Василий КОНЯХИН

Коняхин Василий Дмитрийы фырт райгуырд 1923 азы, 7 январы, Владикавказы, хъазахъхъар бинонты æхсæн. Каст фæци 7-æм скъола æмæ Орджоникидзейы аэроклуб. 1941 азы мартъийы Василийы арвыстой Краснодары хæстон - авиацион скъоламæ. Хæцæг æфсады уыдис 1943 азæй фæстæмæ. Тæхæг - истребителæй фашисттимæ тох кодта Волховы, Ленинграды, Прибалтикæйы, Белорусийы фронтты. Равдыста лæгдзинад, ссис номдзыд тæхæг. 1943 азы бацыд СЦКП-йы рæнхъытæм. Фыдыбæстæйы Стыр хæсты рæстæг знаджы дæрæн кæнынмæ атахт 227 хатты, архайдта 62 уæлдæфон хæсты, æрæппæрста фашисты 17 хæдтæхæджы. Ие сгуыхтдзинæдты тыххæй 1945 азы, 18 августы, Василий Коняхинæн саккаг кодтой Советон Цæдисы Хъæбатыры ном.

1945 азы майор В. Коняхин рацыд æфсадæй. Бирæ азты дæргъы куыста г. Орджоникидзейы партион æмæ хæдзарадон куыстыты.

Иæ хæстон æмæ фæллойадон сгуыхтдзинæдты тыххæй йæ схорзæхджын кодтой Ленины, Сырх Тырысайы, Фыдыбæстæйы хæсты, Сырх Стъалыйы, «Кады нысан» ордентæй, майдантæй.

1988 азæй фæстæмæ Василий ис пенсийы. Фæлæ зæрдиагæй архайы фæсивæды хæстон-патриотон æмæ интернационалон хъомылады. У республикæйы хæсты æмæ фæллойы ветераны советы уæнг. Æрæджы æвзæрст æрцыд Терчы хъазахъхъæгты Владикавказы Чысыл ыллы атаманæй. Разæнгардæй архайы хъазахъхъæгты

Григорий КОРНЕЕВ

Григорий Иваны фырт Корнеев райгуырд 1902 азы Воронежы облæсты, Воробьевкæйы хъæуы. Уым каст фæцис астæууккаг скъола. 1928 азы Сырх Æфсады рæнхъыты ахицæн йæ службæ, æмæ æрцард Цæгат Ирыстоны. Куыста «Цæгкавпромарæзтад»-ы, Орджоникидзейы консервгæнæн заводы, партийы райкомы хъуыддæгтæ арæзгæй. СЦКП-йы рæнхъытæм бацыд 1929 азы.

1941 азы октябры йæм фæсидтысты Сырх Æфсадмæ. Хæцæг æфсады уыдис 1942 азы июлæй фæстæмæ. Ротæйы политрук Григорий Корнеев фыдгултимæ хъæбатырæй тох кодта Сталинграды бынмæ, Украинæйы горæттæ æмæ хъæутæ сувæгъд кæныныл хæстыты. 1943 азы 25 октябры, батальоны командиры хæдивæг уæвгæйæ, Г. Корнеев æфсæддонты къордимæ бахыхт Днепры сæрты æмæ æрбынæттон йæ галиуварс. Фашисты ныббырстытæн ныхкъуырд дæттæйæ, ныццагътой знаджы 43 салдаты æмæ афицеры. Фæуæрæхдæр кодта йæ хæцæн бынат æмæ лæбурджыты урæдта полчъы фæзындмæ. Уыцы сгуыхтдзинады тыххæй йын 1944 азы 19 мартийы лæвæрд æрцыд Советон Цæдисы Хъæбатыры ном. Капитан Г. Корнеев уыдис горæтæ Никополь, Николаев, Одессæ сувæгъд кæныныл тохты.

1944 азы 21 майы хъæбатырæй фæмард Днепры рахиджарсы карз хæсты. Баныгæдтой йæ г. Дубоссарыйы æфсымæрон ингæны.

Ие сгуыхтдзинæдты тыххæй ма йæ схорзæхджын кодтой Ленины æмæ Сырх Стъалыйы ордентæй, майдантæй.

Дубоссарымæ хæстæг, Днепры быляхъхъ

ÆРДЗЫ ЛÆВАР

ЦАСУ АДÆИМАДЖЫ БОН? ЙЕ 'РДЗЫХЪÆДЫ ЦАВÆР СУСÆГ ТЫХТÆ ÆМБÆХСТ ИС?

Зындгонд горæт-паддзахад Трояйæн йæ хъысмæт конд уыд. Фæлæ йæ цæрджытæ ницы хатыдтой, ницы æнкъардтой. Паддзах Приам, йæ ус Гекубæ сæ фæндзай фырты æмæ цыппор фараст чызгимæ сæ рæстæг æрвыстой куывдты æмæ æндæр хъæлдзæгдзинæдтыл. Фырт æй Гекто æппынтæн арæзта æфсæддон ерыстæ. Парисы уыдонмæ не 'вдæлд. Бердзентæй цы рæсугъд Еленæйы раскъæфта, уыимæ сæ æгъдауы бындурыл кæд баиу кæйдзысты, уæдмæ æрхъæцмæ нал лæууыд.

Æрмæст иунæг Кассандрæ — Приамы фæндзайæм чызг — зыдта æппæт дæр æмæ тыхст, уыд æнæнцой, худын, кафын æм нæ цыд, йæ зæрдæ рыст, мæтъæлæй бадт æдзухдæр. Зыдта, горæтæн бирæ цæрæнбон кæй нал баззад, уый. Зыдта цæмæйдæр, — æрдз ын иннæтæй уæлдай цы æбæрæг хъомыс радта, уый фæрцы. Зонынджын уыди, фæлæ йæ ныхæстыл нычи æууæндыд. Худæгæй йыл сæхи хастой. Æмæ дзæгъæлы уыдысты йæ митæ, йæ фæлварæнтæ Троя бынсæфтæй ферхæзын кæныныл: йæ лæгъстæтæ Парисæн, Еленæимæ къайад ма скæн, зæгъгæ, бердзентæ горæтмæ æввахс цы хъæдын бæх ныууагътой, уый мидæмæ ласын нæ уагъта — йæ фыдбылыз ын банкъардта...

Зонынджын уыди Кассандрæ. Æрдз ын стыр лæвар ракодта, фæлæ дзы йæ алыварс цыбыргæнд, æппæлæт адæм не стайда кодтой. Зонынджын уыд Санаты Сем дæр. Цард 200 азæй фылдæры размæ. Адæмы уырныдта: цы зæгъа, уымæн æнæ 'рцæугæ нæй. Уымæн æмæ йæ царды бавæрстой. Цы бæллæх-ну æрцыд, уыйну рагацау загъта. Гуыбынмæ зыдта, йæхибар чи нæ у, уымæн лæппу гуырдзæн æви чыз. Бирæ таурæгътæ, æмбисæндтæ æмæ базырджын ныхæстæ баззад Семæй: «Æндахы хуызæн уыдзæн къæцælтыл æмæ дзырд хæсдзæн, цы йæ хондзысты, уый нæ зонын». «Ахæм фæлтæр уыдзæн, æмæ адæймаг базырджынæй тæхдзæн». «Хæдтулгæ уæрдон уыдзæн». «Лæппу-дзураг æмæ чызг-æфсины рæстæг æрцæудзæн» æмæ æндæртæ.

Абон дæр ма бирæтæ хъуыды кæны Урстуалты Астæууккаг Ерманы цæрæг Бығуылты Сандройы. Уый дæр зонынджын уыд. Ие цæстæнгасæй, ныхас æмæ къухты хъармæй, кæрдæджытæй хорзы бирæ рыбаххуыс кæныныл. Сослан зындгонд инæлар Цæголты Кимимæ Афганистаны хæсты уыд. Уый æххуысæй йын йæ сæр хъуамæ операци скодтаиккой мæскуыйаг дохтыртæ. Уыцы фæндонмæ дæр Фатимæ акаст уазал цæстæй.

Сæ хойы ахæм ахаст нæ цыд мадызæнæджы зæрдæмæ. Бамбæрстой йæ, æвирхъау хабар куы æрцыд, уый фæстæ — йæхæдæг сын раргом кодта йæ сусæгдзинад. Æнæуый дæр цыдæр æнкъардтой. Сæ хойы адæм æппæтзонæг кæй хонынц, уый хъусынц, уынынц, адæмы куыд дзæбæх кæны, уый. Зонынц: уыцы хъару йын сæ фыдымад Аникъойæ кæй баззад. Уый дæр дзæвгар дзыллæйæн бацыд бирæ хæрæты. Фæлæ Фатимæмæ уыйбæрц стыр хъомыс ис, æрдз ын ахæм ахадгæ læвар ракодта, зонынджыны æцæг миниуджытæ йæм ис, уымæ уæлæнгай цæстæй кастысты.

Фатимæ райгуырд Хуссар Ирыстоны Чеселты хъæуы. Тыджыты Никъолоз æмæ Челæхсаты Женяйæн. Рæсугъд æмæ алæмæты æрдзы хъæбысы æрæнцад йæ райгуырæн хъæу. Алцæмæй дæр æй фæхайджын кодта дунескæнæг. Хъæдæмбæрзт рæгътæ, хъæдабæ æрдугътæ, хъугæмттæ, цъæхдзаст сатæг суадæттæ æмæ цæссыджы хуызæн сыгъдæг хæххон цæугæдæттæ. Æмæ цынæ кæрдæг, хъæддаг дыргъ, гагадыргъ зайы хъæуы алыварс. Æвзонг чызг дзы йæ фыдымад Аникъоимæ алыхуызон хосгæнæн кæрдæджытæ, уидæгтæ агурæг 'цы къуым нæ басгæрста, кæцы рагъæй нæ ракаст, ахæм нæ баззад. Хæххон æрдз, хъæддаг цæрæгойтимæ фембæлд, æрдзон фæзындтыты фенд баззад йæ зæрдæйы, мысинæгты. Æмæ куыннæ! Хæхбæсты арвæрттывд, арвырон дæр æндæрхуызон сты, цæстытæ сæм нæ лæууынц, арвынæрдæй хъустæ къуырма кæныныл, мæйрухс æхсæвтæ аргъæутты дзуринаг сты, дидинджыты æмæ кæрдæджыты хæрздæф æмбуалæнтæ хъыдын кæны, хъæддаг цæрæгойтæ адæммæ æввахсдæр цæуынц.

Æмæ цынæ кæрдæг зайы Чеселты хъæуы алыварс. Фатимæ сæ зоны номæй номмæ. Æцæг гуырдзиагау. Йæ фыдымад гуырдзиаг уыд, иронау сыгъдæг дзырдта, æрмæст сын кæрдæджыты нæмттæ базонын нæ бантыст. Хуыдта сæ, сæхимæ Чъехы сæ куыд фехъуыста, афтæ. Афтæ сæ базыдта Фатимæ дæр.

Аникъо йæ бирæ цоты по-

кæрдæджытæй хостæ лæвæрдта. Низæфхæрд буарыиу йæ къух куы аввæрдта, уæд-иу рынчынæн фенцондæр. Иæхæдæг дæр æй нæма æмбæрста, афтæмæй сын гипноз æмæ парапсихологийы фæрцы, йæ армытъæпæнты хъармæй, йæ амынддзинæдтæ, йæ ныхæстæй сæ низтæ сырдта. Иæ миддунейы æбæрæг ногдзинæдтæ гом кодта йæхицæн дæр. Цыдæр хуызы æнкъарын райдыдта низы ахаст, йæ бон æй сдзæбæх кæныи у, æви нæ, рын чыны зæрдæйы хъынцъым, йæ миддуне. Сæ уды конд, сæ утæхсæн сын-иу сæхи цур куы радзырдта уæд-иу дисы бахаудысты. Иæ æнкъарæнтæ-иу æй цæргæсау ахастой, æххуысагур æм цыадæм цыд, уыдоны ивгъуыд азты æмæ фидæны сæрты. Уыдта сæ æргом. Куыдæй, уый абон дæр нæ хаты æмæ йæхиуыл абондæр кæны дис. Æмдзæвгæтæ фыссын дæр уæд райдыдта, йæ уацтæ фæзындысты газет «Советон Ирыстон»-ы. Иæ мидæнкъарæнтæ йæ хастой æрдзы хъæбысмæ, мæйрухс æхсæвтæм. Æмæ зылд Хуссар Ирыстоны кæмтты, историон æмæ удварны культурæйы цыртдзæвæнтыл, кувæндæттыл.

Фатимæ уыцы азты къæссавæлдæхт фæци. Раздæры хъæлдзæг æмæ æнæмæт чызг фæмадзура, йæ цæстыты арф хъуыдыйы фæд фæзынд. Иуæй йæ адæмæн лæггад кæнын фæндыд, иннæмæй та сæ фæлмæцгæ кодта. Æрыгон уæвгæйæ йæ æппæтзонæг зæронд усы бынаты кæй сæвæрдтой, уый йæм хардзау каст.

Æрыгон чызг банкъардта уарзондзинады ад дæр. Иæ зæрдæ æхсайдта, Зары хъæуы кæнмæ ахуыр кодта, ахæм лæппумæ. Фæлæ иуахæмы, йæ фидæны цардыл хъуыды кæнгæйæ, йæ цæстыты раз сæвзæрд æндæр, æцæгælон лæппуйы сурæт. Чызг фæуыргъуыйау: ау, йæ хъысмæт æндæр у, йæ цардцæрæнбонты кæй нæма федта, ахæм!

Дыууæ Иры 'хсæн тъунелы арæзтад уыд йæ тынгыл, æмæ цинайраст ныджыты бафæндыд, алы ирон æн дæр ахсджиаг чи уыд, уыцы арæзтад фенын. Фæлæ бацыд кодтой Руччы æфцæгмæ. Ам тъунелмæ бахизæны уайтагъд ауыдта, дунейы фарн ын кæй сныв кодта, цалдæр мæйы размæ йæ цæстыты раз кæй сурæт сыстад, уый — Уæллаг Руччы цæрæг Томайты Сергейы. Лæппу дæр æй бафиппайдта, æввахс æм æрбацыд, базонгæ сты. Æмæ... Абон сты ну биноитæ. Цæрынц горæт Орджоникидзейы

ны рæстæг. Ие мбæлттимæ йæ бырæнын Днепрыл баласта 19 сармадзаны, 30 автомашинæйы, 85 тоннæйы хæцæн æрмæг æмæ 1130 æфсæддоны. Уыцы сгуыхтдзинады тыххæй Алексей Клиновыйæн 1943 азы 20 декабры саккаг кодтой Советон Цæдисы Хъæбатыры ном. 1944 азы архайдта Рахизфарсы Украинæ, Молдави, Польшæ сæрæгъд кæныныл æмæ Берлин райсыныл хæстыты.

Партийы рæнхъытæм ист æрцыд фронты, 1945 азы. 1946 азы рацыд æфсадæй æмæ æрцард Ирыстоны. Бирæ азты фæкуыста Нартыхъæуы колхозы.

Алексей Клиновыйæн læвæрд æрцыд Ленины, Фыдыбæстæйы хæсты ордентæ, бирæ майдантæ.

Ныртæккæ цæры г. Железноводскы.

27 июлей 13 августмæ иæ лар-майор Коберидзейы дивизи æнгыстдзыннæй бахыст цæугæдон Вислæйыл æмæ æрфидар йæ фаллаг былгæрон. Уый фæрцы Белорусси фы фронты 69-æм æфсадæн фадат фæцис размæ абырсынæн. Коберидзейы уыцы сгуыхтдзинадæн 1945 азы, 6 апрелы Советон хицауад скодта аккаг аргъ — радта йын Советон Цæдисы Хъæбатыры ном. Уый ма архайдта Вислæ—Одеры хæстыты, Берлиныл тохты.

Хæсты фæстæ, 1948 азы, каст фæци Генералон штабы хæстон академи. Иæ лæгдзинад, йæ хæстон арæхстдзинад æмæ курдиаты тыххæй Ермолай Коберидзейæн læвæрд æрцыд Ленины, Сырх Тырысайы фондз æмæ Суворовы ордентæ, бирæ майдантæ.

1961 азы рацыд æфсадæй. Цард æмæ куыста Тбилисы. Иæ рох кодта йæ мæздæггаг æмзæххонты.

Амард 1974 азы, 12 июлы. Бавæрдтой йæ Тбилисы.

той 1943 азы, 14 февралы.

1943 — 1945 азты Сергей æвæджиауы арæхстджынæй архайдта Курскы, Смоленскы, Белорусси йы, Прибалтикæйы тохты. Хæсты азты Сергей йæхæдæг æдæппæтæй æрæппæрста 16 хæдтæхæджы, йе 'мбæлттимæ та — 6.

Иæ æгæрон нысфс, йæ пæрсон лæгдзинады тыххæй Сергейæн лæвæрд æрцыд Ленины, Сырх Тырысайы ордентæ, майдантæ.

Фыдыбæстæйы Стыр хæсты фæстæ дæлбулкъон Къобылы - фырт уыдис авиацион полчъы командир. Хорз базыдта реактивон авиаци. Фæлвæрдта ног хæдтæхджыты. 1954 азы июны уæлдæфы æрцыд фыдбылыз æмæ фæмард. Стыр кадимæ йæ бавæрдтой г. Орджоникидзейы. Иæ номыл ис уынгтæ Орджоникидзе æмæ Цхинвалы.

Иæ хæстон æмæ фæллойадон сгуыхтдзинæдты тыххæй йæ схорзæхджын кодтой Ленины, Сырх Тырысайы, Фыдыбæстæйы хæсты, Сырх Стъалыйы, «Кады нысан»-ы ордентæй, майдантæй.

1988 азæй фæстæмæ Василий ис пенсийы. Фæлæ зæрдиагæй архайы фæсивæды хæстон-патриотон æмæ интернационалон хъомылады. У республикæйы хæсты æмæ фæллойы ветеранты советы уæнг. Æрæджы æвзæрст æрцыд Терчы хъазахъхъæгты Владикавказы Чысыл зыльды атаманæй. Разæнгардæй архайы хъазахъхъæгты хуыздæр æгъдæуттæ сног кæныныл.

æрбынæттон йæ галиуварс. Фашисты ныббырстытæн ныхъуырд дæттæйæ, ныццагътой знаджы 43 салдаты æмæ афицеры. Фæуæрæхдæр кодта йæ хæцæн бынат æмæ лæбурджыты урæдта полчъы фæзыдмæ. Уыцы сгуыхтдзинады тыххæй йын 1944 азы 19 мартийы лæвæрд æрцыд Советон Цæдисы Хъæбатыры ном. Капитан Г. Корнеев уыдис горæттæ Никополь, Николаев, Одессæ сæрæгъд кæныныл тохты.

1944 азы 21 майы хъæбатырæй фæмард Днепры рахизфарс карз хæсты. Баныгæдтой йæ г. Дубоссарыйы æфсымæрон ингæны.

Ие сгуыхтдзинæдты тыххæй ма йæ схорзæхджын кодтой Ленины æмæ Сырх Стъалыйы ордентæй, майдантæй.

Дубоссарымæ хæстæг, Днепры былгæрон, Григорий Корнеевы кадæн æвæрд æрцыд танк-цыртдзæвæн.

КУЛЬТУРОН-РУХСАДОН КУСÆНДÆТТЫ

ÆМÆ ТА РАЙХЪУЫСТ ХÆХТÆЙ ЗАРÆГ

Куыд зонæм, афтæмæй ма ку 10 — 20 азы размæ дæр нæ республикæйы хæххон районты культурон-рухсадон куыст цыд нывыл. Дымгæ ну хæхтæй рахаста æрзæткъахджыты зарæг æмæ-ну анхъæвзта кæмтты, быдырты... Дардыл хъуыстгонд уыд Садоны здыйы- цинчы комбинаты хæдахуыр артисты ансамбл. Фæлæ фæстæдæр, хъыгагæн, хъуыддаг цæхгæр февзæрдæр. Бамынæг культурон-рухсадон куыст Уæлладжыры комы. Уымæн, кæй зæгъын æй хъæуы, уыд бирæ алыхуызон аххосæгтæ. Сæ иу уыд ахæм: хæххон хъæуты адæмы нымæц чысылæй-чысылдæр кодта. Анвадмæ никæйуал æвдæлд...

Куыд цæуы ныртæккæ куыст культурæйы къабазы Уæлладжыры комы хæххон хъæууон клубты? Цæмæй тыхсынц? Куыд ис куыст фæхуыздæр кæнæн? Ацы æмæ ма æндæр фарстатæ базонны тыххæй æрæджы бабæрæг кодтон Алагиры районы цалдæр хæххон культурон-артдзæсты.

Æрзæткъахджыты поселок Уæллаг Джыд. Уалдзæджы, стæй ма дзы суанг сæрды дæр хаттæй-хатт мит дæр рауары. Мæ бацыд дæр миты тыфылты рауардимæ бану. Бабæрæг кодтон клуб (йæ сæргълæуæг Хуыбаты Надя). Поселочы цæрджыты ныхасмæ тæссæ ам «фездухынц» æрмæст киноныватæ. Ис ма дзы бильярд дæр. Æмæ кусджытæ сæ куысты рады фæстæ ам сæхи æнæбары фæирхæфсынц. Гъе, уый уын клубы разамынды «культурон-рухсадон куыст».

Рæвдздæр цæуынц хъуыддæгтæ Садоны 26 бакуйаг комиссарты номыл культурæйы артдзæсты (йæ сæргълæуæг Хъайтыхъты Джульеттæ). Æрзæткъахæны партхомы секретарь Гуыбаты Мурат мын уый тыххæй радзырдта:

— Клубы куыст фæрæвдздæр. Фæзынд дзы æрхуы музыкалон инструменты оркестр (йæ разамонæг Николай Бабиков). Клубы зымæг уазал нал вæййы. Цалцæггонд æрцыд хъармгæнæн системæ. Алы сабат дæр дзы вæййынц хъазтизæртæ. Фæскомцæдисон комитеты секретарь Битарты Тотрадзы хъæппæрисæй нæм арæзт æр цыд вокалон-инструменталон къорд дæр (йæ разамонæг Гагкайты Славик). Профкомы нын зæрдæ бавæрдта алыхуызон техникæ балхæнынæй дæр.

— Æрзæткъахæны разамынд (хицау Хлойты Хъазыбег) нæм йæ хъус хорз дары, — айста ныхас йæхимæ Джульеттæ. — Кæддæриддæр нæм æнæзивæгæй фæкæсы цалцæг кæнынмæ. Уæдæ нæм Мызуры комбинаты 'рдыгæй дæр хорз цæстдард ис (профкомы сæрдар Гæлæуты Таймураз). Цæлхдуртæ дæр куыд нæ ис нæ куысты. Зæгъæм, нæй нæм фаг къордты разамонджытæ. Фæлæ сæйрагдæр та, фæсивæд нæм кæй нал ис, уый у.

Мæ балц дарддæр уыд Мызуры æрзæткъахджыты культурæйы артдзæстмæ (йæ сæргълæуæг Уырымты Дибæ). Раст куы зæгъон, уæд æппæты тыngдæр мæ зæрдæ ацы ранæй барухс. Кусгæ бон фæци, афтæ бафтыдтæн клубмæ. Æмæ раст, цыма, исты бæрæгбон уыд, афтæ зæрдиагæй архайдтой алы къордты архайджытæ (къордты архайджытæ ластой Садонмæ концерт). Хæдахуыр артисттæ сæ «куыст» кодтой зæрдиагæй.

Ныртæккæ нæ республикæйы хъисынфæндырыл чи цæгъды, уыдоны нымæц къухы æнгуылдзтыл банымайæн ис. Афтæмæй та уый у ирон адæмы культурæйы зынгæдæр хай. Æмæ ма нæм чи ис, уыдоны хъæуы хъахъхъæнын. Стæй хъуамæ уыдон сæ дæсныйад дæттой кæстæртæн. Уый тыххæй та хъуамæ уа инструмент — хъисынфæндыр. Аразын хъæуы республикон æркастытæ хъисынфæндырыл цæгъддзыстæн. Ацы хæдзиаг фарстамæ хъуамæ læмбынæг æркæсой, культурæйы фарстатыл дзуапп чи дæтты, уыцы разамонджытæ. Науæд, мæнæ не 'взагимæ куыд рауад, афтæ та рауайдзæн. Æмæ та уый фæстæ талф-тулфай исты мадзæлттæ агурдзыстæм. Мызуры хихъæппæрисадон клубы ис, хъисынфæндырыл чи цæгъды, ахæм адæймаг — Темыраты Харитон. Федтон æй. Фæлæ... Фæлæ Харитон хъисынфæндырыл нæ цагъта. Иæ инструмент уыд — скрипкæ. Кæй зæгъын æй хъæуы, скрипкæйыл дæр ис ацæгъдæн, фæлæ йæ «ад» уымæн æндæр у.

Ацы хæдзиаг фарстайы тыххæй ма нæ газет раздæр дæр фыста, цалдæр азы размæ фабрик «Терчы» йæ директор Бæдтиаты Гришæйы хъæппæрисæй арæзт æрцыд дыууадæстæнон æмæ далафæндыртæ. Гришæ ссардта æрмдæсныгæ. Фæлæ йæм, хъыгагæн, Культурæйы министрады 'рдыгæй фаг хъусдард не 'рцыд. Хъуыддаг бамынæг. Æмæ ныр уыцы хæзнатæ музейы экспонатты хуызæн æнæхъуаджы læуынц директоры кусæн уаты. Гъе уый та уын нæ уарзондзинад нæ культурæмæ.

— Горæты мын чидæр зæрдæ бавæрдта хъисынфæндыр саразынæй, — загъта клубы сæргълæуæг. — Æмæ кæд хъуыддаг фæрæстмæ уаид.

— Нæ куыст ныртæккæ, мæнмæ гæсгæ, фæрæвдздæр, — дзырдта дарддæр Дибæ. — Ныртæккæ нæм кусы цалдæр къорды. Уыдонæй ну у фольклорон ансамбль «Сатана». Иæ программæйы ис «Ирон чындзæхсæв». Нæ хъуыдымæ гæсгæ уый стыр пайда у кæстæртæн. Уый руаджы нæ фыдæлты рæсугъд æгъдæуттæ рохгонд нæ цæуынц. Уымæй уæлдай 'нæм ис зарæггæнджыты къорд (солисттæ Черчесты Бисо æмæ Григорий, стæй Æгъуызарты Дуся), уырыссаг фольклорон ансамбль «Луч» (йæ разамонæг Линæ Благоторенко, хормейстер Хуыдæлты Азæ, кæфтытæ æвæрæг Таматы Хъазыбег) вокалон къорд (йæ разамонæг Абайты Sælинæ) æмæ æндæртæ. Нæ къордты архайджытæ сты кусджытæ, дохтыртæ, ахуыргæнджытæ, инженертæ, ахуырдзау фæсивæд.

Зын уыд, кæй зæгъын æй хъæуы, фыццаг рæстæг се 'рæмбырд кæнын. Фæлæ мæхæдæг хæдзари-хæдзар фæзылдтæн. Фембырд сæ кодтон. Æмæ сæ ныр алчидæр зæрдиагæй архайы. Уый нæ, фæлæ ма хистæртæ сæ кæстæрты дæр разæнгард кæнынц.

Æнæлытгонд фарстатæ? Уыдонæй дæр хъуырмæ стæм. Техникæ, инструмент нæм алцыдæр фаг ис. Фæлæ, фыццаджыдæр, клуб дзуапп нал дæтты ныртæккæйы домæнтæн. Иæ бандæттæ—æрдæгсæстытæ, бынат нæм кæй нæй, уый аххосæй нæ репетицитæ фæкæнæм фойейы. Цалдæр азы курын, цæмæй клуб уæрæхгонд æрцæуа. Ныр нæ пъланмæ бахастой, æмæ хъуамæ уавæртæ фæхуыздæр уой. Вæййынц нæм фæлладуадзæн изæртæ. Иу дзырдæй, архайæм, цæмæй кусæг кълас, поселочы иннæ цæрджытæ æнкъард ма уой...

Куыд федтам, афтæмæй та, æцæгæй дæр Уæлладжыры комы культурон-рухсадон куыст йæ бынатæй фенкъуысыд. Æмæ зæрдæдарæн ис, хæхтæй кæддæриддæр хъæлдзæг зарджытæ кæй хъуысдзæн, уыл.

ЦОМАЙТЫ Ростислав,
«Рæстдзинад»-ы сæрмагонд уацхæссæг.

Æхсæвæр æхсайдта, Зары хъæуы кæнынæй æхсайдта, Зары хъæуы кæнынæй ахуыр кодта, ахæм йæ фидæны цардыл хъуыды кæнгæйæ, йæ цæстыты раз сæвзæрд æндæр, æцæгæлон лæппуйы сурæт. Чызг фæуыдзæн, æмæ ахуыргæнæг уыдзæн, æмæ æхинвайлаг чызджыты бафæндыд, алы ирон æвзаджы æхсджиаг чи уыд, уыцы арæзтад фенын. Рабалц кодтой Ручъы æфцæгмæ. Ам тъунелмæ бахизæны уайтагъд ауыдта, дунейы фарн ын кæй сныв кодта, цалдæр мæйы размæ йæ цæстыты раз кæй сурæт систад, уый — Уæллаг Ручъы цæрæг Томайты Сергейы. Лæппу дæр æй бафиппайдта, æвваxс æм æрбацыд, базонгæ сты. Æмæ... Абон сты ну бинонтæ. Цæрынц горæт Орджоникидзейы Калойы-фырты уынджы. Ис сын дыууæ цардбæллон фырты æмæ ну чызг. Лæппутæ скъоладзаутæ сты, кæстæр радиотехникæмæ æмхиц у, хистæрæн йæ уд, йæ дзæцц у аивад — музыкæ æмæ театр. Скъолайы фæстæ сихор нæма скæны, афтæ ирон театры балæвыы. Артисты ну фенд дæр ын æхсызгондзинад хæссы.

Фæрнæйдзаг хъуыддæгтыл хæст сты Томайты бинонтæ. Адæмæн лæггад кæнынæй нæ фæллайы Фатимæ. Цæуынц æм дыууæ Ирæй алы рæтæй. Кæрдæджытæй, æндæр алы мадзæлттæ æмæ фæрæстæй сæ дзæбæх кæны ахсæнæй. тъæнгты, игæры низтæй, дыууадæс бонмæ сæ ноат ныуадзын кæны нудадзыг расыггæнджытæн, сисы сæры, къæхты, уæнгты рыст.

— Сæры рыст каркыл бафтауын, фæлæ уæнгты рыст, æвæццæгæн, рæстæгмæ мæхимæ рацæуы æмæ мæ бон цайы агуывзæ сисын дæр нал вæййы. Цæмæн афтæ кæнын, уый тыхæй ныффыстон Джуна Давиташвилимæ. Агуырдтон дзы амыддзинæдтæ. Дæхи хъахъхъæн, зæгъгæ, мын дзуапп радта. Куыдæй? Адæмы рис мауал æмбарон, мауал сын хос кæнон? Æмæ зæрдæ бауромдзæн рынчыны зынджинад. Уæлдайдæр, куы зонай: дæ бон ын бахъуыс кæнын у, уæд — мæтгæнгæ дзырдта Фатимæ.

Тыхсы адæмон хосгæнæг, зонынджын Фатимæ алкæмæн йæ бон баххуыс кæнын кæй нæ вæййы, йæ æрдзон læвараеы кæд раст æмæ æххæстæй нæ пайда кæны, адæмы 'хсæн хæрамдзинад тауæг тыхтæ фылдæрæй-фылдæр кæй кæнынц. Хуссар æмæ Цæгат Ирæн сæ сыхæгтимæ сæ уавæртыл, кæрæдзи кæй нал æмбарынц, уыл, фидæны зынджинæдтыл.

ЦГЪОИТЫ Хазби.

ÆНЦОЙБОНЫ ФАРС

РАДЗЫРД

ДЕПУТАТЫ БЛОКНОТ

Адæймаджы цардыбирæ хабæрттæ, цаутæ æрцæуы. Уыдонæй дзы нутæ тагъд æрбайрох вæййынц, иннæтæ та цæрæнбонтæм баззайынц йæ зæрдæйы.

Ахæм æнæферохгæнгæ цаутæ бирæ æрцыд мæныл дæр. Радзурдзынæн дзы нуы тыххæй. Рацыданд ыл ну ссæдз азмæ æвваxс. Фæлæ ма йæ уæддæр абоны хуызæн хъуыды кæнын.

Цæвиттон, нæ хъæуы æндæр ницуал кой уыд, адæм кæрæдзимæ хæрзæггуæрггаг згъордтой. Абон, дам, нæм фæссихор æрцæудзæн, айразмæ сæ хъæлæстæ æмхуызонæй кæуыл радтой, уый — нæ республикæйы Сæйраг Советы депутат, «Фæлхасцæдис»-ы сæрдары хæдивæг Æрцойты Никъалайы фырт Будзи.

Адæм æмгуылфæй цыдысты æмæ цыдысты хъæууон клубмæ. Бирæтæм дзы бандæттæ дæр нал æрхауд. Мах дæр, цыппæрæм къласы læппутæ, цалдæрæй тыххæй-фыдтæй банрвæзтыстæм клубмæ.

Мæнæ трибунæйы цурмæ рахызт асæй рæстæмбис, тыппыртæарæзт, хæмпус цæсгом læг. Хъæуы цæрджытæ базыдтой сæ депутаты. Сарæзтой йын тыхджын къухæмдзæгъд. Уый йæ цыллæ къухмæрзæнæй йе 'ставд бæрзæйы хид асæрфта, бæзджын æрфгуыты бын цы цъæх-цъæхид цæстытæ разгъор-базгъор кодтой, уыдон хъавгæ æрхаста адæмыл, аразгæ хуыфт скодта æмæ ивазгæ хъæлæсæй райдыдта йæ ныхас:

— Мæнæн тынг æхсызгон вæййы, — загъта уый, — мæ 'взарджытимæ куы фембæлын, уæд. Бæрæгбоныл нымайын мæ абоны фембæлд дæр сымахимæ. Цæмæй нæ ныхас дæрдтыл ма уа, уый тыххæй мæм нæ ахæм фæндон: раттут мæм, хъæу тынгдæр тыхст цæмæй æййафы, уый тыххæй фæрстытæ. Æз мæхимæ фæнысан кæндзынæн æмæ сæ уый фæстæ, кæдæм хъæуы, уырдæм фæхæццæ кæндзынæн. Уæ хорзæхæй, æфсæрмы ма кæнут... Мæн дæр уый тыххæй равзæрстат æмæ уын исты æххуыс фæуон...

Æз цæстыфæныкъуылдмæ балæвууыдтæн нæхимæ. Фыд хæдзары нæ разынд. Изæрæй фосы размæ ацыд. Æз ын зыдтон йæ дæгъæлты æвæрæн æмæ сæ уайтæккæ сæрдармæ фæхæццæ кодтон.

Мæн дæр депутаты урс «Волгæ»-йы сбадын кодтой æмæ семæ цадты 'рдæм фæраст стæм. Байгом сын кодтон дуæрттæ. Будзийы зæрдæмæ тынг фæцыдысты нæ цадтæ. Сæрдар æй сбадын кодта ну лодкæйы, радта йын æнгуыртæ æмæ уый дæр зæрдиагæй бавнæлдта кæсаг ахсынмæ. Спичкæйы къоппы йын бахастон уалæттæ дæр.

Æз цæрæнбон бирæ, æгайтма мын æй мæ зæрдыл æрлæууын кодтай. «Нæ библиотекæмæ хорз чингуытæ нæ ласынц...» «Дæ цæрæнбон бирæ, ацы аз мæ фæцæйрох кодта нæ классикты хуыздæр чингуытæй ну къорд рафыссын». «Абана нæм нæй...». «Дæ цæрæнбон бирæ, æгайтма мын æй мæ зæрдыл æрлæууын кодтай, базæйы мын зæрдæ куы бавæрдтой ног ваннæ сласынæй».

Уыцы фыстытæ бакæсгæйæ мæ маст ноджы тынгдæр рафыхт. Нæ бафынæй дæн суанг æнафонтæм. Райсомæй дæр скъоламæ ацыдтæн уыцы ученгмардæй.

...Уæдæй нырмæ бирæ рæстæг рацыд. Арæх фенын, горæты сæрмæ цы стыр дачæтæ аразынц, уырдæм йæ «Волгæ»-йы цæугæйæ нæ кæддæры депутаты. У фыццагау уыцы цардхуыз. Æз æй куы фенын, уæд та ноджы тынгдæр рамæсты вæййынц, æз та ноджы тынгдæр æмæ афтæ:

— Хуыцауы тыххæй, цал фæндаггаджы нын æвæрут, цал...

— Фæндаггаг нæу, — цингæнгæ йæм бадаргъ кодтон æз дæр йæ депутаты блокнот æмæ кæсæгты бедра.

Уый мæм фæлмæн йæ мидбылты бахудт, ныццин йæ хуыдзых кæсæгтыл, бедра мын уайтагъд мæ къухтæй райста æмæ мын арфæтыл схæцыд:

— Мо-ло-дец!.. Лæг дæ, æмæ дæ-хæ-дæг... Уыцы блокнот уадз дæхи-цæн... Гæх-хæттытæ бин-нрæ, сæйрагдæр хуы-дзых-тæ сты, хуы-дзыхтæ...

Æмæ дуар йæ фæстæ рахгæдта. Æз сагъдауæй баззадтæн. Депутатмæ ма йæ сырх блокнот бæргæ бадардтон, фæлæ уый йæ къух ауыгъта æмæ «Волгæ» асфальт фæндагыл размæ фæцагайдта.

Æз тынг мæстджынæй æрцыдтæн уыцы чзæр нæхимæ. Райгом кодтон депутаты блокнот æмæ дзы фæкомкоммæ дæн ахæм фыстытæм: «Æвзарджыты фиппаинæгтæ». «Нæ клубы сæр у ивинаг»... Иæ фарсмæ та фыст: «Дæ цæрæнбон бирæ, мæнæн дæр мæ дачæйы сæр — ивинаг, æгайтма мын æй мæ зæрдыл æрлæууын кодтай».

...ты, бæзджын æрфæрсты-
бын цы цъæх-цъæхид цæстыт-
тæ разгъор-базгъор кодтой,
уыдон хъавгæ æрхаста адæ-
мыл, арасгæ хуыфт скодта
æмæ нвазгæ хъæлæсæй рай-
дыдта йæ ныхас:

— Мæнæн тынг æхсызгон
вæййы, — загъта уый, —
ме 'взарджытимæ куы фем-
бæлын, уæд. Бæрæгбоныл
нымайын мæ абоны фембæлд
дæр сымахимæ. Цæмæй нæ
ныхас дæрдтыл ма уа, уый
тыххæй мæм нс ахæм фæн-
дон: раттут мæм, хъæу тынг-
дæр тыхст цæмæй кæнафы,
уый тыххæй фæрстытæ. Æз
мæхимæ фæнысан кæндзы-
нæн æмæ сæ уый фæстæ,
кæдæм хъæуы, уырдæм фæ-
хæццæ кæндзынæн. Уæ
хорзæхæй, æфсæрмы ма кæ-
нут... Мæн дæр уый тыххæй
равзæрстат æмæ уын исты
æххуыс фæуон...

Уайтагъд сарæх сты фæр-
стытæ.

Депутат дæр арф бафæл-
дæхта йæ дыстæ æмæ адæ-
мы хъæстытæ фыссын рай-
дыдта йæ сырх, бæзджын-
цъар блокноты. Æмæ йæм
цыма хуызы фæрстытæ лæ-
вæрдтой: «Нæ клубы сæр у
нивинаг...», «Нæй нæм аба-
на...», «Нæ нæм цæуы го-
дæн зæгъ (уый колхозы ны-
сæгты цадты тæсæй куыс-
та) æмæ кæд йæхæдæг уым
нæй, уæд дæгъæлтæ ам æр-
бамидæг кæн.

Æз цæстыфæныкъуылдмæ
балæууыдтæн нæхимæ. Фыд
хæдзары нæ разынд. Изæ-
рæй фосы размæ ацыд. Æз
ын зыдтон йæ дæгъæлты
æвæрæн æмæ сæ уайтæккæ
сæрдармæ фæхæццæ кодтон.

Мæн дæр депутаты урс
«Волгæ»-йы сбадын кодтой
æмæ семæ цадты 'рдæм фæ-
раст стæм. Байгом сын код-
тон дуæрттæ. Будзийы зæрд-
дæмæ тынг фæцыдысты нæ
цадтæ. Сæрдар æй сбадын
кодта ну лодкæйы, радта
йын æнгуыртæ æмæ уый
дæр зæрдиагæй бавнæлдта
кæсаг ахсынмæ. Спичкæйы
къоппы йын бахастон уал-
лæттæ дæр.

Уый мын фæлмæн ме
'уæхск æрхоста æмæ афтæ:

— Лæггаг дæ, лæггаг,
æмæ дзæбæхæй байрæз...

Æз мæхицæй тынг ныб-
бузныг дæн. Æмæ, искуы-
дæр ма нæ, депутат дæ йæ-
хæдæг афтæ раппæлæд...

Уалынмæ хъæуæй схастой
чъиритæ, бæгæны, арахъ,
алыхуызон ноз. Битъыр
Сæрдары æмæ депутаты
машинæтæ араст сты кæрæ-
дзийы фæдыл. Æз дæр ба-
внæлдтон фынтæ æфсна-
йынмæ. Уалынмæ дын кæ-
сын æмæ, нæ депутат кæм
бадт, уым стъолы бын куы
разынид, абондæргъы адæ-
мы хъæстытæ цы блокноты
фæфыста нæ уазæг, уый.
Йæ фарсмæ та — йæ ахст
хуыдзыхтæ чысыл бедрайы.

Æз айтæ-уыйтæ нал фæ-
кодтон, депутаты блокнот мæ
роны атъыстон, кæсæгты
бедра фелвæстон æмæ цæх-
гæрмæ азгъордтон хъæугæ-
рон фæндагмæ. Цалдæр
хатты дуртыл бакъуырдтон
мæ къах. Нывпырх уæрæ-
джы чъири дæр. Фæлæ, уы-
цы цæфтæ ницæмæ даргæйæ,
размæ згъордтон мæ тых, мæ
бонæй. Цы фæндыйæ дæр
сæ хъуамæ баййафон хидмæ
фæзилæны фæндаджы цур.

Æмæ уый мæ къухы æфт-
гæ дæр бакодта. Депутаты
«Волгæ» хинды цурмæ куыд,
дæр æрбахæццæ, афтæ йæм
мæ къух фæдардтон æмæ
уый дæр дзыхълæуд фæкод-
та. Мæ цинæн кæрон нал
уыд. Депутат мæм йæ сырх-
сырхид цæстытæй ракаст
черчесты Хъасболат.

Æмæ уый мæ къухы æфт-
гæ дæр бакодта. Депутаты
«Волгæ» хинды цурмæ куыд,
дæр æрбахæццæ, афтæ йæм
мæ къух фæдардтон æмæ
уый дæр дзыхълæуд фæкод-
та. Мæ цинæн кæрон нал
уыд. Депутат мæм йæ сырх-
сырхид цæстытæй ракаст
черчесты Хъасболат.

— Нæ хæдзар æгæр уы-
мæл у æмæ мыл ацы æнæ-
хайыры стæгниз стых ис.

— Уæдæ кæсдзæн иууыл-
дæр стæгнизæй рынчын
сты? — хъиц фарст акодта
йæ фыды чысыл Вовик.

* * *

— Дæхци, искуы хæрæг
уыдтæ?

— Никуы.

— Уæдæ Хъæвдын гæды
ныхæстæ кæны?

— Цæмæн?

— Хъæвдын афтæ, Дæх-
ци, дам, зæронд хæрæг у.

* * *

— Басыл, искуы лæджы
хъус ахордтай?

— Никуы.

— Уæдæ Хабос дæлæ уын-
джы лæгтæн афтæ куы
дзырдта, Басыл, дам, фын-
джы уæлхъус мæ цуры куы
фæбады, уæд дзы мæ хъу-
стæ ахæрынæй стæрсын.

Зындгонд нывгæнæджы ТЫ Чермен.

Дзедаты Адуге Мæхæмæты — хæларзæрдæ æмбалы, сыгъдæгзæрдæ адæймагимы — рухс ном никуы ферох 'уыдзæн, йемæ чи куыста, уыдонæй, йæ хæлæрттæ æмæ хионтæй.

Æмбæлтты къорд.

«СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ ОСЕТИЯ» МЫХУЫР КÆНЫ

«Кæрæдзийы æмбарын — рацарæзты æнцой» — ахæм сæргонды бынмæ мыхуыргонд æрмæг Уралы ССР Цæдисы Президент, СЦКП-йы ЦК-йы Генералон секретарь М. С. Горбачевы фембæлдтыты тыххæй.

Уæлахизы 45 азы бонмæ фыст у В. Васильевайы очерк «Фембæлд азты фæстæ».

«Хæдзары æфсинæн — удæнцой» — афтæ схуыдта йæ репортаж Н. Масленников Орджоникидзейы электрон-техникон дзаумæтты заводæй.

Номыры — «Спортивон панорамæ», доцент Гаджиты Сергейы æрмæг, республикæйы царды ног хабæрттæ, æндæр уацхъуыдтау.

ДЗЫРДБЫД

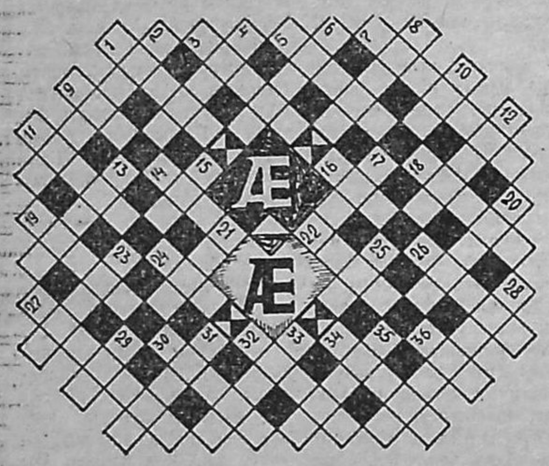

Дзуаппыты «Æ» йедтæмæ æндæр хъæлæсон дамгъæ хъуамæ ма уа.

1. Гæдиаты Цомахъы æмдзæвгæ. 2. Бæлас, йæ хъæдæй кæнынц музыкалон инструменттæ. 3. Хосгæрдæн дзаума. 4. Хæдзарон фосы мыггаг. 5. Згъæр кæмæй исынц, зæххы ахæм хъацæн. 6. Æмбис. 7. Къаннæг хъæддаг сырд. 8. Суткæйы афон. 9. Къахы уæлфады хай. 10. Дыууæ галы ифтыгъдæй. 11. Цæгат Кавказы адæмы хæттытæй иу. 12. Лалым, къупри. 13. Уæрдоны хай. 14. Доны, цъымарайы цæрæгой. 15. Техникон культур. 16. Фосы мыггаг. 17. Секъайы æмдзæвгæ. 18. Хъæдгуыстгæнæн дзаума. 19. Раздæуæг, разамонæг. 20. Уæлдæфон нау скъæрæг. 21. Къостайы æмдзæвгæ. 22. Сугтæ æвæрæн бынат. 23. Æхсыры продукт. 24. Адаг, мæскъ. 25. «Хъæу Куырттаты комы. 26. Бæласы мыггаг. 27. Хæрыны афон. 28. Ирон адæмон зарæджы хъæбатыр. 29. Стыр кæсаг. 30. Лæбырд зæхх. 31. Автономон республикæтæй иуы цæрæг адæм. 32. Уымæл мит. 33. А. Фадеевы роман. 34. Дзонигъы хай. 35. Хохыл бахизæн. 36. Бесаты Тазейы уацау.

Сарæзта йæ

БАДРИАТЫ Никъала.

ДЗУАППЫТÆ

21 апрелы номыры мыхуыргонд дзырдбыдæн.

Фæрсырдæм: 6. Æндах. 9. Къуыдыр. 10. «Сæлимæт». 11. Фынг. 12. Фæлвæра. 14. Хæдз. 15. Малайзи. 17. Хъайсын. 18. Хъуыран. 20. Сæтæлæг. 24. Анод. 25. «Рохсанæ». 28. Радæ. 29. Сæлавыр. 30. Хъæдхой. 31. Аласа.

Бынмæ: 1. Хуыскъæл. 2. Зæрдæ. 3. Æхсыр. 4. Хъилхъус. 5. Хъуыдым. 7. Дзывыр. 8. Кæрдзын. 12. Фрайбергер. 13. Антарктидæ. 16. Идон. 17. Хæфс. 18. Хъæндæл. 19. Уæлдзарм. 21. Лабрадор. 22. Гандбол. 23. Айсана. 26. Отрар. 27. Ныхас.

ФУТБОЛ

Йæ фыццаг балц

Командæты уавæр ныртæккæ

Командæтæ:	Ахаздзыд:	Рамбылдта:	Æмдых:	Фæхæрд:	Пурттæ:	Очкотæ:
1. «Металлург»	5	4	0	1	9—3	8
2. «Геолог»	4	3	1	0	6—0	7
3. «Динамо» Ст.	5	3	1	1	7—4	7
4. «Шинник»	4	2	2	0	5—1	6
5. «Пахтакор»	5	2	1	1	8—7	6
6. «Кайрат»	5	2	2	1	4—4	6
7. «Локомотив» М.	3	2	1	0	7—3	5
8. «Нефтчи»	5	1	3	1	6—4	5
9. «Котайк»	3	1	2	0	4—1	4
10. «Зенит»	4	1	2	1	3—3	4
11. «Ростсельмаш»	5	1	2	2	6—8	4
12. «Таврия»	5	0	4	1	1—2	4
13. «Нистру»	5	0	4	1	6—9	4
14. «Спартак»	3	1	1	1	4—2	3
15. «Факел»	4	1	1	2	4—4	3
16. «Кубань»	5	1	1	3	2—10	3
17. «Тирас»	5	0	3	2	3—9	3
18. «Динамо» Сх.	3	1	0	2	1—3	2
19. «Кузбасс»	4	0	1	3	2—5	1
20. «Локомотив» Г.	4	0	1	3	2—8	1

Æндæрæбон Орджоникидзейы «Спартачы» фыццаг балц нæ фæрæстмæ. Уазæгуаты хъазыд Сухумы «Динамо»-имæ. æмæ йын фæхæрд 1:0 хыгъдимæ. Уыцы бон фыццаг къорды иннæ футболон командæты хъæзтытæ ахицæн сты афтæ: «Кубань» — «Котайк» — 1:1, «Нистру» — «Локомотив» — 2:2, «Металлург» — «Кузбасс» — 2:1, «Локомотив» Г. — «Пахтакор» — 2:2, «Факел» — «Кайрат» — 1:2, «Ростсельмаш» — «Динамо» Ст. — 1:3.

29 апрелы «Спартак» хъаздзæн Краснодары бынæттон «Кубань»-имæ.

НЫРЫККОН ЦАГЪАРТÆ

Китайаг фыдгæнджыты сусæг организацитæ фæзындысты XVIII æнусы. Уæд сæ нысан бынтон æндæр уыдис — маньчуриаг династинмæ тох кæныны. Фæлæ фæстæдæр йæ хæстæ фендæрхуызон сты. Ныртæккæ Китайаг хицауад карз тох кæны фыдгæнджыты организацитæ скуынæг кæныныл, уымæн æмæ уыдон базар кæнынц сылгоймæгтæй æмæ сабитæй, порнографийæ, наркотиктæй кæнынц контрабандон хъуыддæгтæ, хъазынц азартон хъæзтытæй. Фæстаг аст азы дæргъы æрмæст провинци Шаньдуны нырыккон цагъайрадæй ссæрибар кодтой 16 мин сылгоймаджы æмæ 9 мин сабийы.

АДÆМÆН ЗОНИНАГ

7-æм майы изæры æхсæз сахатыл кинотеатр «ОКТЯБРЬ»-ы

Уæлахизы 45 азы кадæн уыдзæн киноизæр. Йæ программæйы анвадон киноныв «СТАЛИНГРАД»-ы премьерæ.

Ист цæуынц коллективон заявкæтæ, уымæн æрмæджы 'хцайыл дæр, 1-æм майæ фæстæмæ билет балхæнæн уыдзæн рагагъоммæ. Хъуыддаг бæлвырддæр базоныны тыххæй бадзурæн нс ахæм телефонтыл: 3-45-71, 3-96-60.

* * *

1990 азы 9-æм Майы боны дыууæ сахатыл байтом уыдзæн, Ставд-Дурты фæсивæдæй хæсты чи фæмард, уыдонæн цыртдзæвæн. Уый фæдыл хъæуы цæрджытæ хонынц, кæй фæнды, уыдоны. Горæт Орджоникидзейæ Ставд-Дуртæм автобус араст уыдзæн боны 12 сахатыл Октябры 50 азы номыл фæзæй.

Редактор ХЪЕСАТЫ В.

Газет «Рæстдзинад»-ы куснджытæ хъыгзæрдæйæ тæфæрфæс кæнынц редакцийы хайады сæргълæуæг Бадриаты Никъалайæн йæ фыдыхо

ХЪÆСТУАТЫ Амынат

кæй амард, уый тыххæй.

362015 — ЦИАССР, г. Орджоникидзе, Тбилисы уынг, 98. «Мыхуыры хæдзар»

Телефонтæ:

- Редактор — 5-46-36, 5-45-27.
- Ред. хæдивджытæ — 5-55-89, 5-35-87.
- Бæрнон секретарь — 5-44-37.
- Бæрнон сек. хæдивджытæ — 5-46-39.

ХАЙÆДТÆ:

- Партион-идеологон куыст 5-45-36, 5-35-88.
- Советон куыст æмæ барад — 5-44-19, 5-35-88.
- Индустрион-экономикон — 5-45-31.
- Агропромышленнон — 5-37-97, 5-45-16.
- Культурæ, ахуырад, наукæ — 5-53-74, 5-44-33.
- Спорт, информацп — 5-35-92, 5-53-72.
- Писмоты, социалон рæзт — 5-44-57 5-63-19.
- Къамисæг, нывгæнæг — 5-56-50.
- Тæлмацгæнæг — 5-63-19.
- Корректортæ — 5-67-03.
- Изæрон редакцп — 5-35-71.
- Бухгалтери — 5-36-68.

Газет цæуы афæдз 250 хатты, къуыри та — фондз хатты.

Индекс — 53901.

1

ЕИ 01905. Бæрзонд мыхуыр. 1,86 мыхуырон сыфы. Тираж — 23.500

Заказ № 241.

СЦКП-йы Цæгат Ирыстоны обкомы рауагъдады типограф 362015, г. Орджоникидзе, Тбилисы уын. 98.